

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

**Problematika integrace zrakově postiženého dítěte v období
předškolního a školního věku v Plzeňském kraji**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

vedoucí práce:
Mgr. Petr Jánský, Ph.D.

18.8.2008

autor:
Bc. Martina Ježková

ABSTRAKT

Integration of visually impaired children in pre-school and pupil age

The year 1989 meant a lot of changes as for the educational process of handicapped persons in the Czech Republic. Education has stopped being only the domain of special education and the possibility and space for education of children and students with special educational demands was given also to the main stream of education. The above-mentioned resulted also in the development of a whole range of disciplines, for example of special pedagogics. New institutions are being established, significantly participating in the education of this group of inhabitants. A part of such newly established institutions is represented by special pedagogical centres, which got gradually differentiated in dependence on their orientation on the individual types of defects. Compared to the past times, nowadays it is an absolutely common thing to see a student moving along a school corridor in an invalid chair or, for example, a blind student walking with the help of a white stick. The present thesis is focused just on children suffering from disorders of sight, on their development and problems they have to face in terms of their education, on one hand at the nursery school, on the other hand at the elementary school. In the text I deal first of all with the integration of these children in common classes, but, in order to submit a comparison, I describe also the system of education of students suffering from disorders of sight at a special elementary school designed for such children. In terms of elaboration of the present thesis I issued from the available literature, but, to a great extent, also from my practical experience gained in terms of my employment in the Special Pedagogical Centre at the Elementary and Nursery School for Children with Disorders of Sight in Plzen. Of course, the integration process itself has its positive as well as its negative aspects. It is always necessary to keep in mind the individual demands of a certain child as well as to take into consideration the view of his/her own.

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Problematika integrace zrakově postiženého dítěte v období předškolního a školního věku v Plzeňském kraji vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě archivované fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, 18.8. 2008

V úvodu bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Mgr. Petru Jánskému, Ph.D. za pomoc a rady při zpracování této diplomové práce.

OBSAH

ABSTRAKT.....	2
PROHLÁŠENÍ:.....	3
OBSAH.....	5
ÚVOD.....	7
1 SOUČASNÝ STAV.....	8
1.1 ANATOMIE ZRAKOVÉHO ÚSTROJÍ.....	8
1.2 KLASIFIKACE ZRAKOVÝCH VAD.....	10
1.3 ZRAKOVÉ VNÍMÁNÍ A JEHO VÝVOJ.....	10
1.4 ZRAKOVÉ VADY V DĚTSKÉM VĚKU.....	11
1.4.1 <i>Etiologie zrakových vad.....</i>	<i>11</i>
1.4.2 <i>Vybrané zrakové vady v dětském věku.....</i>	<i>12</i>
1.4.3 <i>Projevy zrakových vad v dětském věku.....</i>	<i>13</i>
1.5 VÝVOJ ZRAKOVĚ POSTIŽENÉHO DÍTĚTE.....	13
1.5.1 <i>Specifika ve vývoji zrakově postiženého dítěte v předškolním věku.....</i>	<i>13</i>
1.5.2 <i>Specifika ve vývoji dítěte se zrakovým postižením ve školním věku.....</i>	<i>14</i>
1.6 POZNÁVACÍ PROCESY DĚTÍ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	14
1.6.1 <i>Nižší kompenzační činitelé.....</i>	<i>14</i>
1.6.2 <i>Vyšší kompenzační činitelé.....</i>	<i>19</i>
1.7 HISTORIE PĚČE O ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ.....	19
1.8 VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V ČESKÉ REPUBLICE.....	20
1.9 SPECIÁLNÍ ŠKOLSTVÍ.....	21
1.9.1 <i>Základní škola pro zrakově postižené.....</i>	<i>22</i>
1.9.2 <i>Přednosti základní školy pro zrakově postižené.....</i>	<i>23</i>
1.9.3 <i>Úskalí vzdělávání v základní škole pro zrakově postižené.....</i>	<i>24</i>
1.10 POJEM INTEGRACE.....	24
1.10.1 <i>Historie školské integrace.....</i>	<i>25</i>
1.10.2 <i>Právní úprava školské integrace.....</i>	<i>26</i>
1.10.3 <i>Žák se speciálními vzdělávacími potřebami.....</i>	<i>27</i>
1.10.4 <i>Časový horizont integrace.....</i>	<i>28</i>
1.10.5 <i>Složky školní integrace.....</i>	<i>28</i>
1.11 PODKLADY K INTEGRACI DÍTĚTE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V MŠ A ZŠ.....	30
1.12 FINANCOVÁNÍ ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI.....	32
1.13 STATISTICKÉ UKAZATELE.....	33
1.14 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ DÍTĚTE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V MŠ.....	34
1.15 PŘÍPRAVA NA VZDĚLÁVÁNÍ V ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	36
1.15.1 <i>Psychologická diagnostika dítěte se zrakovým postižením.....</i>	<i>37</i>
1.15.2 <i>Integrace dítěte v mateřské škole.....</i>	<i>37</i>
1.16 INTEGRACE ŽÁKA V ZÁKLADNÍ ŠKOLE.....	38
1.16.1 <i>Všeobecné zásady výuky při vzdělávání integrovaného žáka s zrakovým postižením.....</i>	<i>39</i>

1.17 SKUPINY ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V ZŠ	39
1.17.1 Jednotlivé vyučovací předměty a jejich specifika.....	40
1.17.2 Úprava prostředí.....	41
1.18 MATERIÁLNÍ VYBAVENÍ TŘÍDY A ŽÁKA SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	42
1.18.1 Neoptické pomůcky.....	42
1.18.2 Optické pomůcky.....	46
1.18.3 Elektronické pomůcky.....	47
1.19 INTEGRACE V ZEMÍCH EU.....	49
2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY.....	53
2.1 CÍL PRÁCE.....	53
2.2 HYPOTÉZY.....	53
3 METODIKA	54
3.1.1 Použité metody sběru dat.....	54
3.1.2 Dotazování.....	54
3.1.3 Charakteristika výzkumného souboru.....	54
3.1.4 Použité metody zpracování a vyhodnocování dat.....	54
4 VÝSLEDKY.....	55
4.1 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	55
4.2 KAZUISTIKY KLIENTŮ SPC PRO ZP.....	71
4.2.1 Kazuistika 1	71
4.2.2 Kazuistika 2.....	73
4.2.3 Kazuistika 3.....	76
5 DISKUZE.....	80
6 ZÁVĚR.....	85
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	86
8 KLÍČOVÁ SLOVA.....	92
9 SEZNAM ZKRATEK.....	93
10 PŘÍLOHY.....	94
PŘÍLOHA 1: BRAILLOVA ABECEDA.....	94
PŘÍLOHA 2: DOTAZNÍK.....	95
PŘÍLOHA 3: ČINNOST SPC PRO ZP.....	99

ÚVOD

Po roce 1989 došlo v České republice k celé řadě změn. Ať již se jedná o změny na politickém poli, tak v sociální sféře. Změny se nevyhnuly ani oblasti školství. Před listopadem zmíněného roku děti a žáci se zdravotním postižením nebyli v běžné vzdělávací soustavě viděni. Naopak v dnešní době není nic zvláštního potkat dítě s postižením v hlavním vzdělávacím proudu. Předním cílem transformace školství po roce 1989 bylo vytvoření takového systému vzdělávání, který by přinášel všem jedincům ve společnosti stejné šance na vzdělání. Výchova a vzdělávání postižených dětí i mladistvých tak přestává být specifíkem speciálního školství a postupně v souvislosti s integračními tendencemi ve vzdělávání se stává samozřejmostí všech typů školských institucí **(2)**.

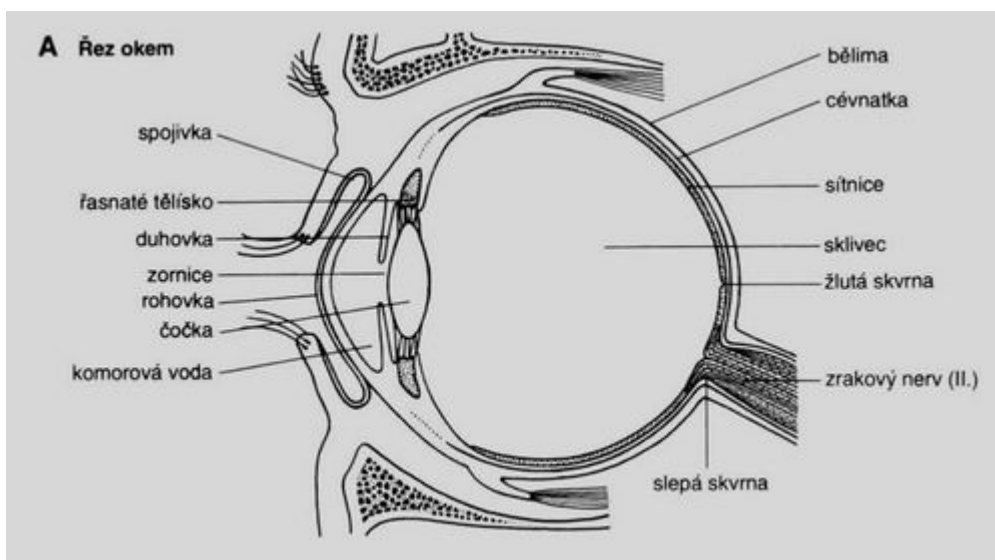
Téma diplomové práce jsem si vybrala mj. z důvodu, že jsem zaměstnána ve speciálně pedagogickém centru pro děti se zrakovým postižením. Přicházím tedy každodenně do kontaktu s dětmi, žáky a studenty se zrakovým postižením a jejich rodinami a rovněž také se zástupci vzdělávacích institucí, kteří mají snahu a vůli se této skupině věnovat a připravovat ji k budoucímu životu. Naše speciálně pedagogické centrum je součástí základní školy a mateřské školy pro zrakově postižené, proto mám možnost přímého srovnání vzdělávání žáků se zrakovým postižením ve speciálním školství a v běžném vzdělávacím proudu.

Moje diplomová práce by měla přispět jako přehled pro pedagogy připravující se k integraci dítěte a žáka se zrakovým postižením, ale i pro samotné rodiče.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Anatomie zrakového ústrojí

Zrakové ústrojí člověka se skládá ze tří částí. Periferní část představuje oko s přídatnými orgány (víčko, slzná žláza, okoohybný aparát), pokračováním je zraková dráha a konečná část je tvořena zrakovým centrem mozkové kůry (40).

Obrázek 1 Anatomie oka

Očnice (orbita) připomíná svým tvarem čtyřbokou pyramidu se zaoblenými hranami, jejíž vrchol směřuje nazad k optickému kanálu. V hrotu orbity se nachází canalis opticus, kterým do dutiny lebeční prostupuje zrakový nerv. Cévy a nervy prostupují do orbity přes protáhlé štěrby. Kostěný povrch orbity je vystlán jemným periostem. Samotné oko je uloženo v hloubce orbity (32).

Oční koule (bulbus oculi) představuje nejdůležitější součást zrakového ústrojí. Představuje vlastní smyslový orgán pro vnímání obrazové informace. Ze zadní části oční koule vystupuje zrakový nerv, který má za úkol zachycenou informaci odvádět do zrakové dráhy a centra (32). Stěna oční koule je tvořena třemi vrstvami:

- Zevní vrstva povrchová se diferencuje v bělimu (drží tvar oční koule) a rohovku (lesklá, průhledná, vyklenuta dopředu).
- Střední vrstvu cévnatá tvoří žilnatka (obsahuje velké množství cévních pletení a pigmentového barviva, chrání oko před světelnými paprsky).
- Ve vnitřní vrstvě nervové se nachází sítnice (jemná blána zevně spojena s cévnatkou dovnitř souvisí se sklivcem) **(40)**.

Víčka (palpebrae) chrání oko zepředu, při zavření přiléhají svými okraji a tím tvoří oční štěrbinu. Uzavírání oční štěrbiny ovládá kruhovitý oční sval (musculus orbicularis oculi), který se nachází pod kůží víček. Na horním víčku se do vazivové ploténky upíná zvedáč horního víčka **(40)**.

Slzné ústrojí je tvořeno dvěma částmi – slzotvornou a slzorodnou. Slzy jsou tvořeny v slzné žláze (glandula lacrimalis) a za jeden den je jich na zdravém oku vytvořeno kolem 1 gramu. Část slz je odpařena, část slz je roztírána po povrchu oka a následně odváděna do slzných odvodných cest. Slzy stékají do vnitřních koutků, kde na okrajích víček se nachází slzné body, které pokračují do slzných kanálků dolního a horního víčka. Oba kanálky následně směřují k vnitřnímu koutku, kde se spojují a ústí do slzného váčku. Odtud jejich cesta končí slzovodem v dolní části nosní dutiny **(40)**.

Okohybný aparát je tvořen čtyřmi přímými a dvěma šikmými kosterními svaly **(32)**. Okohybný aparát má za úkol fixovat pohled a udržet jednoduché binokulární vidění v klidu, za pohybu a v různých směrech **(12)**.

Zraková dráha má za úkol spojit oči se zrakovým centrem nacházejícím se v mozkové kůře. Začíná výběžky nervových buněk vnitřní vrstvy sítnice. Výběžky se spojí u zadního pólu oka a vytváří zde zrakový nerv (nervus opticus) **(40)**.

Zrakové centrum je uloženo v mozku v týlním laloku, zde vznikají zrakové vjemy. Schopnost na tyto vjemy adekvátně reagovat je zajištěno spojením zrakového centra s ostatními okrsky mozkové kůry **(40)**.

1.2 Klasifikace zrakových vad

Podle klasifikace Světové zdravotnické organizace, a podle níž se řídí i Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých jsou zrakové vady dle stupně děleny na:

1. **Střední slabozrakost** – zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí, maximum menší než 6/18, minimum rovné nebo lepší než 6/60; 3/10-1/10
2. **Silná slabozrakost** – zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí, maximum menší než 6/60, minimum rovné nebo lepší než 3/60; 1/10-10/20
3. **Těžce slabý zrak**
  - a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí, maximum menší než 3/60, minimum rovné nebo lepší než 1/60; 1/20-1/50
  - b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů
4. **Praktická nevidomost** – zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60, 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena
5. **Úplná nevidomost** – ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí **(57)**.

1.3 Zrakové vnímání a jeho vývoj

Rozvoj zrakového vnímání má nejen vliv, ale podílí se i na všestranném rozvoji dítěte. Vývoj zrakového vnímání probíhá na základě rozvoje psychomotoriky za předpokladu, že zrakový analyzátor je vyvinutý jako i zrakové dráhy a centrum, CNS **(33)**.

V době **narození až do ukončení jednoho měsíce** převažuje periferní vidění nad centrálním, dítě dokáže rozlišit světlo a tmou a při oslnění mrká.

Ve druhém měsíci života dokáže sledovat předměty ve svém zorném poli. Při pozorování okolí pohybuje hlavou, očima a celým tělem k předmětu.

Třetí měsíc s sebou přináší počátek centrální fixace, což úzce souvisí s dozráváním makuly. Dítě reaguje na pohyb.

Pro **čtvrtý měsíc** je již typická převaha centrálního vidění nad periferním. Počátek akomodace.

V **pátém měsíci** již dítě centrálně fixuje. Vizus se pohybuje v rozmezí 1/20 – 1/30.

V **šesti měsících** je již ukončen vývoj makuly, dítě dokáže spojit dva obrázky obou očí v jeden.

Ve **dvanácti měsících** dochází k upevnění binokulárních reflexů, což je reflex fixační, fúzní a akodačně-konvergenční. Vizus je 6/60.

Třetí rok života přináší upevnění binokulárního vidění a celkový vizus se opět mění, jeho hodnota se pohybuje kolem 6/9. Dítě již dokáže pojmenovat základní barvy.

V **šesti letech** se hodnota vizu za předpokladu, že je vše v pořádku stabilizuje na fyziologické hodnotě 6/6 (**3, 16**).

Z následující charakteristiky vývoje zrakového vnímání lze konstatovat, že vývoj zrakového vnímání je zakončen v šestém roce věku jedince.

1.4 Zrakové vady v dětském věku

Zraková vada je charakterizována jako nedostatek zrakové percepce různého původu a rozsahu (**14**).

1.4.1 Etiologie zrakových vad

Zrakové vady dělíme na: vady vrozené a vady získané.

Vady vrozené – se vyskytují u 2% novorozenců. Mezi hlavní příčiny vzniku vývojových anomálií patří endogenní vlivy a exogenní vlivy. Mezi exogenní vlivy řadíme mechanické, fyzikální a chemické působení a poruchy metabolismu matky. Endogenní vlivy tvoří zhruba 20% vad vrozených a jedná se o dědičné příčiny.

Lze říci, že čím dříve dojde v embryonálním vývoji oka k patologickému působení, tím je porucha závažnější.

Vady získané – vznikají na základě působení ostatních chorob anebo jako následek úrazu (3).

1.4.2 Vybrané zrakové vady v dětském věku

Retinopatie nedonošených - již samotný název naznačuje, která skupina je touto zrakovou vadou ohrožena. Jedná se o nedonošené děti, jejíž porodní váha je nižší než 1500 g a pod 28. týden gestačního věku. Dochází k patologickým změnám v periférii nezralé sítnice, jejímu odchlípení s následnou ztrátou vidění. Dělí se podle stupně postižení do 5 stupňů (3,14).

Poruchy jednoduchého binokulárního vidění - tvoří největší skupinu zrakově postižených dětí. Jedná se o vady funkční a můžeme je rozdělit na šilhavost (strabismus) a tupozrakost (amblyopie). Při šilhavosti dochází k poruše v postavení očí, kdy jedno oko nehledí rovnoběžně, ale odchyluje se a dítě pak vidí dvojitě. U tohoto oka dochází k jeho slábnutí a postupně se u něho vyvíjí tupozrakost.

Tupozrakost jak již byla popsána výše je charakteristická snížením zrakové ostrosti jednoho oka, které nejde korigovat brýlemi. Náprava spočívá v přikládání okluze na oko zdravé, které se vyřadí z činnosti a oko postižené se tak nutí k činnosti postupným cvičením (9).

Refrakční vady - se mohou vyskytnout samostatně nebo spolu s jinou oční vadou. Do této skupiny očních vad patří astigmatismus, dalekozrakost a krátkozrakost (3).

Atrofie zrakového nervu - jedná se o odumírání zrakového nervu, při kterém dochází k poruše vidění různého stupně. Vzniká z nejrůznějších příčin – úraz, dědičná zátěž, otrava organismu, zánětlivé onemocnění (13).

Sítnicová degenerace - CVI (Cortical Visual Impairment) - nejedná se o porušení stavby nebo funkce oka, ale problém je ve funkci mozku a zrakových drah. Hlavním projevem je střídání a užívání zrakových funkcí a to i v krátkých časových úsecích. Dítě např. nedokáže pojmenovat předmět, který vidí, sahá po méně nápadném předmětu, i když vedle má předmět barevný (3).

1.4.3 Projevy zrakových vad v dětském věku

Nejen rodiče, ale i pracovníci vzdělávacích institucí by si měli všimnout nestandardních projevů u dítěte. Níže popsané projevy mohou signalizovat počínající nebo již vzniklou zrakovou vadu. Mezi tyto projevy patří např.:

- dítě nadměrně slzí, oči má zarudlé
- pohyby očí jsou nekoordinované
- naklání hlavu
- dítě se skrývá nebo naopak neskrývá před oslněním a jasným světlem
- stěžuje si na bolesti hlavy
- má problém s udržení pozornosti a je rychle unavitelné
- má potíže s rozlišováním barev
- vyhýbá se skupinovým hrám
- při čtení v textu má potíže – ztrácí se v něm
- při psaní má nápadně odlišné písmo **(11, 29)**.

1.5 Vývoj zrakově postiženého dítěte

U zrakově postižených ve většině případů dochází k různým odchylkám v procesu socializace. Jedná se o ztrátu možnosti učení nápodobou, které má za následek opoždění v rozvoji různých sociálních aktivit **(29)**.

Zrakové postižení dokáže ovlivnit specifickým způsobem neverbální komunikaci. Oční kontakt nelze u těžkých zrakových vad navázat a postižení mívají méně výrazné mimické projevy. Zrakově postižený člověk si ani nemusí uvědomovat, že jeho neverbální komunikace má pro vidícího člověka nějakou informační hodnotu **(36)**.

1.5.1 Specifika ve vývoji zrakově postiženého dítěte v předškolním věku

Dítě bez postižení má v tomto věku velkou potřebu pohybu, sebeprosazení. Naopak dítě se zrakovým postižením je pasivní. Charakteristickým znakem již v batolecím věku jsou náhradní pohybové mechanismy, sklon ke stereotypům a závislosti, které samostatný pohyb nahrazují. Mezi náhradní pohybové mechanismy

patří kývání, třepání rukama apod. K sebeprosazení u těchto dětí, především u těžce zrakově postižených, nedochází a potřebné kompetence se nerozvíjí.

Pro předškolní věk je typický rozvoj řeči. Pokud má dítě pouze lehkou zrakovou vadu, nemá většinou vliv na zdárný vývoj řeči. U dětí s těžkým zrakovým postižením je vývoj řeči ohrožen. Dítě používá prázdné pojmy bez pochopení jejich významu. Problém nastává i ve fonetické rovině z důvodu nemožnosti odezírat správného postavení mluvidel. Problematické je i správné vnímání předmětů, které je zatíženo vnímáním subjektivním (3).

1.5.2 Specifika ve vývoji dítěte se zrakovým postižením ve školním věku

Vývoj dítěte se zrakovým postižením ve školním věku může být spojen s různými problémy. Může se jednat o potíže ve školní práci, v adaptaci na školu a vrstevnickou společnost či obecné socializační potíže.

Děti si začínají uvědomovat svou rozdílnost oproti zdravým vrstevníkům. Uvědomují si i, že jsou v mnoha směrech omezeni a některé věci nikdy nedokáží a nikdy nebudou moc dělat to, co by chtěly. Vadí jim, že jsou vázáni na pomoc druhých (36). To může mít následek, že se žák stáhne do sebe. Pomoc začíná odmítat, brání se jí. Velmi kritickým obdobím je období puberty, kdy dítě hledá samo sebe, snaží se o nejlepší pozici mezi vrstevníky. Dochází ke kritickému přístupu vůči svému postižení a sobě samému (3).

1.6 Poznávací procesy dětí se zrakovým postižením

Zraková vada dokáže ovlivnit rozvoj poznávacích procesů především u dětí již s vrozeným zrakovým postižením. Zrakové vnímání přináší za normálních okolností většinu informací o okolním prostředí a umožňuje tak dítěti získávat zkušenosti. Pokud je přísun těchto podnětů omezený, nebo dokonce chybí, je nutné je nahradit jinými kompenzačními smysly (37). Kompenzační činitele ztráty zrakového vnímání lze rozdělit na kompenzační činitele vyšší a nižší (17).

1.6.1 Nižší kompenzační činitele

Nižší kompenzační činitele jsou především naše vlastní smysly.

1.6.1.1 Hmat

Hmat se stává u člověka výsledkem spolupráce kožního a pohybového analyzátoru při současné spolupráci receptorů, které jsou uloženy v kůži, ve svalech šlachách. Na jednotlivých částech povrchu lidského těl nelze nalézt stejné cití. Nejvíce receptorů se nalézá na bříškách posledních článků, a proto jimi člověk nejlépe vnímá hmatové podněty (7).

V praxi rozeznáváme tři formy hmatového vnímání:

1. Pasivní hmatové vnímání vznikne, pokud dojde k podráždění receptorů analyzátorů v kůži při položení ruky nebo jiné části těla na daný předmět, aniž by došlo k pohybu.

2. Aktivní hmatové vnímání neboli haptika je výsledkem pohybu ruky po předmětu při součinnosti kožně-mechanického a pohybového analyzátoru. Haptika poskytuje mj. informace o jednotlivých vlastnostech předmětu, o jeho obrysu, tvaru. Tím vytváří o předmětu komplexní představu. Aktivní hmatové vnímání je základem smyslového poznání nevidomých.

3. Zprostředkované čili instrumentální hmatové vnímání. Už samotný název prozrazuje, že při zkoumání předmětů, prostředí probíhá za pomoci nástroje, kterým může být např. bílá hůl při orientaci v terénu nebo jednotlivé části těla např. rty, jazyk (7).

Osoby se zrakovým postižením jsou při vytváření komplexní představu o prostoru a předmětech informovány hmatem o tvaru, velikosti, hmotnosti, teplotě předmětu, a to převážně přímým kontaktem s předmětem prostřednictvím nejen pasivního, ale i aktivního hmatového vnímání (7).

Při hmatovém vnímání lze použít jednu nebo obě horní končetiny, proto je nutno o ruce důkladně pečovat. Doporučuje se používat krémy pro změkčení kůže na konečcích prstů, a to již od útlého dětského věku.

Výcvik hmatového vnímání – výcvik hmatu zrakově postižených je zaměřen nejen na získávání dovednosti hmatání prsty, hmatové citlivosti, ale i na rozvíjení hmatové pozornosti. Při výcviku je nutné mít na zřeteli, že:

- citlivost se liší podle části pokožky

- nepřesný hmatový dojem vznikne při příliš silném tlaku na kůži
- vnímání ovlivňuje rychlost pohybu po kůži
- k vytvoření správné představy o předmětech a prostoru je důležitý přesný slovní popis
- objekty a situace, které se má dítě naučit vnímat hmatem musí být přizpůsobeny věku dítěte (7).

V útlém dětství je základním a nejdůležitějším orgánem hmatu sliznice ústní dutiny. Kojenec ve čtvrtém měsíci začíná poznávat hmatem předměty a veškeré hračky a předměty strká do úst (15). Dítěti ve věku tří až čtyř let ponecháme prostor ohmatat si všechny předměty dostupné v místnosti. Dítě má již za sebou první zkušenost s plastelínou, dokáže pracovat s kostkami a stavět z nich věže, zasunovat kolíky do kolíčkové kreslenky a mělo by umět rozepínat a zapínat knoflíky. Před nástupem do základní školy by dítě mělo umět poznat předměty hmatem a hmatat všemi prsty, předměty přendat z ruky do ruky (7).

S reliéfními zobrazeními objektů se seznamují děti s těžkým postižením zraku a děti nevidomé. Reliéf představuje symbolické zobrazení předmětu a dítě je schopno ho pochopit, pokud hmatové vjemy jsou doplněny slovním komentářem a vysvětlením (7). Reliéfní obrázky lze zakoupit nebo je možno si je svépomocí vyrobit za pomoci konturentpasty nebo za využití termokopírky. Ve své nabídce je má firma Tyflopomůcky Olomouc, která se zaměřuje na prodej kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené.

U nevidomých žáků a žáků jejichž v zraková ostrost se pohybuje v pásmu praktické nevidomosti probíhá vzdělávání za pomoci Braillova bodového písma. Je to speciální systém šesti bodů. Vynecháním jednoho až pěti bodů poskytuje toto schéma 63 možných bodových kombinací, umožňujících záznam všech písmen (hlásek), interpunkčních znamének a číslic (7). Braillova abeceda je k nahlédnutí v **příloze 1**.

Důležitý je i výcvik hmatání nohama, čímž dítě získává informace o kvalitě a struktuře povrchu, po kterém se pohybuje. Změny povrchu upozorňují na překážky v cestě a pomáhají při orientaci v prostoru (7).

1.6.1.2 Sluch

Sluch je u člověka jedním ze základních zdrojů příjmu informací. Sluchem jsme schopni přijmout až 15% informací. U lidí se zrakovým postižením je to jeden z nejdůležitějších zdrojů příjmu informací, a proto je nezbytné začít již od velmi útlého věku tento smysl rozvíjet a cvičit.

U dítěte se zrakovým postižením je nutno co nejdříve systematicky rozvíjet schopnost sluchového vnímání a zároveň se orientovat na osvojení sluchových dovedností a rozvoj sluchové paměti **(10)**. Věk a stupeň zrakového postižení dokáže ovlivnit druh činnosti, celistvost výcviku a metody použité při výcviku sluchového vnímání u zrakově postiženého dítěte **(8)**.

Výcvik sluchového vnímání - cílem nácviku sluchového vnímání u dětí se zrakovým postižením je naučit se rozlišit druh zvuku, jeho intenzitu a výšku, změnu frekvence a místo odkud přichází. Naučit se pracovat se zvukem je nezbytné i pro budoucí samostatný pohyb. Tyto znalosti a dovednosti jsou prohlubovány v předmětu Prostorová orientace a samostatný pohyb, který je nezbytnou součástí výuky ve speciální škole pro zrakově postižené. U dětí v integraci je též zařazen do výukového plánu, což se promítá v IVP žáka se speciálními potřebami.

Činnosti je třeba s dítětem často opakovat. Při výcviku je třeba postupovat po malých krocích a k získání různých druhů zkušeností dítěte volit různá zvuková prostředí **(8)**.

Nácvik lze realizovat nejen v přirozeném prostředí dítěte, ale pro budoucí život je vhodný i nácvik v terénu (silniční provoz, MHD, obchod). I zde je nutný bohatý slovní doprovod. Pro zrakově postižené dítě je však v orientaci v hlučném prostředí, především v prvních fázích výcviku, velmi obtížná, zejména děti těžce zrakově postižené a nevidomé ztrácí orientaci a stávají se bojácnými. Při opakovaném delším pobytu v rušném prostředí se u některých dětí může projevit neuróza **(8)**.

Charakteristickým znakem u nevidomých dětí je echolokace, kdy dítě vydává specifické zvuky podobné mlaskání nebo tleskání. Na tento jev je nutno upozornit rodiče, pedagogy. V praxi se najdou případy, kdy takto nepoučené osoby potlačují tento

jev u dítěte, chápou ho jako nestandardní projev chování a netuší, že pro dítě se to stává pomůckou ke zmapování terénu a překážek.

1.6.1.3 Čich

Další zdroj informací z vnějšího prostředí představuje pro osoby se zrakovým postižením kromě již zmiňovaného sluchu a hmatu i čich a chuť.

Čich má pro děti se zrakovým postižením nezastupitelnou roli a jeho funkce jsou např.:

- jeho prostřednictvím získávají děti se zrakovým postižením informace z vnějšího prostředí
- dokáže ovlivnit citovou stránku prožívání
- v některých nebezpečných situacích je jediným zdrojem informací z okolí, kdy je dítě čichem varováno před nebezpečím – zápach doprovázející požár **(6)**.

Výcvik čichového vnímání - cílem nácviku čichového vnímání především u dětí s těžkým zrakovým postižením je rozlišit vůni a zápach, intenzitu vjemu, lokalizaci vjemu, umět rozpoznat dle vůně předměty běžně používané v domácnosti, identifikovat prostředí, ve kterém se dítě se zrakovým postižením právě nachází – domov, zdravotnické zařízení, obchod, restaurace, les, ulice, příp. i osoby **(6)**. Při práci s dětmi s těžkým zrakovým postižením se doporučuje především ženám, aby se při kontaktu a práci s dítětem snažily používat stejný parfém, jelikož jsou děti schopny po získaných zkušenostech takto danou osobu identifikovat.

Při nácviku se využívá souprav simulující vůně a pachy, běžných potravin a výuka v terénu. Vhodné je u dětí s těžkým zrakovým postižením doplnit čichový vjem nejen chuťovým prožitkem, pokud se jedná o potraviny, ale i hmatovým prožitkem **(6)**. Lze využít i reliéfní obrázek, vyrobený za pomoci konturentpasty nebo obrázek zhotovený za použití termokopírky. U dětí s diagnostikovanou slabozrakostí postačí obrázek v potřebném zvětšení. Celý nácvik provádíme formou hry s poskytnutím dostatečného slovního doprovodu.

1.6.1.4 Chut' a nácvik chuťového vnímání

Chuť u zrakově postižených dokresluje čichové vnímání. Po správném nácviku dokáže dítě podle vůně identifikovat zdroj a přiřadit si danou chuť. Cílem chuťového vnímání je rozeznat chuť příjemnou, nepříjemnou, umět rozpoznat 4 základní chutě, intenzitu chutě, identifikovat potraviny a suroviny. Jako pomůcky použijeme běžné potraviny za předpokladu dodržení zásad a pravidel hygieny. Na dokreslení vjemu vše slovně doprovázíme a ponecháme dítěti prostor na hmatový prožitek. Dle rozumových schopností a možností dítěte nesmíme zapomenout do budoucna na nebezpečí možných otrav. Při nepříjemném pachu a neznámém zápachu raději nic neochutnávat a zeptat se. Totéž platí i u medikamentů **(6)**.

Pokud nácvik probíhá v mateřské škole nebo v základní škole, lze vše realizovat formou hry, přičemž je vhodné zapojit i zdravé vrstevníky. Je však nutno všem vytvořit stejné podmínky (zakrytí oči klapkami, šátkem).

1.6.2 Vyšší kompenzační činitele

Vyšší kompenzační činitele představují pozornost, představivost, myšlení a paměť. Usnadňují všeobecně lidem se zrakovým postižením orientaci, komunikaci a učení, čímž jedince zapojují do okolního života společnosti **(17)**.

1.7 Historie péče o zrakově postižené

Pohled na postavení osoby se zrakovým postižením se v historii měnil. Od tendencí odmítání těchto lidí včetně jejich likvidace až jejich úplné segregace, přes charitativní přístup se zabezpečením základních potřeb, k humanizaci postojů, k vybudování a zajištění odborné institucionální výchovy a vzdělávání, až konečně k dnešnímu integračnímu pojetí, vedoucímu k rovnoprávnému začlenění do společnosti **(18)**.

První zmínky, týkající se pomoci nevidomým jsou známy již z r. 206 př.n.l.. Kdy v Číně vznikla nejstarší organizace nevidomých hudebníků, která své aktivity směřovala i na dorost.

V Japonsku se naopak od roku 754 n.l. začali zabývat přípravou nevidomých v oblasti masérství **(18)**.

V Evropě je péče o nevidomé spojována s křesťanstvím, pod jehož záštitou vznikala řada charitativních ústavů, kde byla poskytována péče, ale ještě ne vzdělávací.

Z pohledu právních úprav, které by reagovaly na speciální potřeby nevidomých dětí, nelze v celém průběhu 19. století hovořit o jejich nepřítomnosti, ale spíše o jejich naprosté neexistenci. Z právních úprav, vydaných na území Rakouska – Uherska a později samostatného Československa, lze říci následující: prvním skutkem bylo nařízení dolnorakouské vlády o povinné výchovné péči o slepé děti z 26. listopadu 1818, které doporučovalo možnost přijetí chudých slepých dětí do veřejných škol (24).

Na změně ve výchově a vzdělávání osob zrakově postižených se zasloužilo řada osob, především Valentin Haüy, který se stal zakladatelem historicky prvního výchovně vzdělávacího ústavu pro nevidomé. Jméno Louise Brailleho je spojováno s šestibodovým reliéfním písmem (31).

V českých zemích byl v roce 1807 v Praze na Hradčanech vybudován první ústav pro nevidomé a nesl název „Hradčanský ústav pro slepce na oči choré“. Byl následován druhým ústavem v Čechách. Jednalo se o „Klárův ústav“, který byl založen v roce 1832. Na Moravě soukromá péče o nevidomé začala v Brně a to roku 1835 z iniciativy Jana Rafaela Bietla. Ústav nesl název „Soukromý ústav pro nevidomé“ (31).

Péče o slabozraké a její počátky jsou datovány do období mnohem pozdějšího než tomu bylo u osob nevidomých. První škola pro slabozraké byla založena v zahraničí roku 1908 v Mülhausenu, další v roce 1911 ve Štrasburku. Ve své podstatě až do 50. let 20. století se vedly odborné diskuse o míře možnosti využívat zrak u slabozrakých osob, kdy konečně převážil princip využívání zraku za podmínek dodržování zrakové hygieny, na kterých byl postavena další organizace péče o slabozraké (31).

1.8 Vzdělávání dětí se zrakovým postižením v České republice

V České republice má každý právo na vzdělání, přičemž školní docházka je povinná po dobu, kterou stanovuje zákon. Toto základní lidské právo je zakotveno v článku 33 Listiny základních práv a svobod.

Hlavní předností současného přístupu ve vzdělávání je především nerozlišovat děti na děti s handicapem a děti bez handicapu, což představuje změnu v zaměření na

dítě v celé jeho šíři osobnosti a sociálních vztahů, nikoli se zřetelem pouze na jeho postižení, jak tomu bylo běžné donedávna **(2)**.

Zákonní zástupci dětí se zrakovým postižením předškolního věku mají možnost nechat své dítě vzdělávat a vychovávat v mateřské škole běžného typu nebo v mateřské škole pro zrakově postižené. V podstatě stejné možnosti platí i u dětí školního věku s rozdílem, že se nejedná o mateřskou školu, ale o školu základní. Zde mají rodiče na výběr vzdělávat dítě v základní škole běžného vzdělávacího proudu nebo ve škole speciální, která je určena pro žáky se zrakovým postižením **(11)**. Jaký vzdělávací směr zákonní zástupci zvolí je nejen na nich samotných, ale konečné rozhodnutí je závislé i na rozhodnutí ředitele vzdělávací instituce, na vyjádření pracovníků speciálně pedagogického centra, kteří mají povinnost legislativně podpořit možnost integrovaného vzdělávání, příp. na vyjádření pedagogicko psychologické poradny. V neposlední řadě se k výběru vzdělávací instituce může vyjádřit i oftalmolog.

1.9 Speciální školství

V 60. – 70. letech 20. století zažilo speciální školství intenzivní fázi budování. Speciální zařízení a školy přebral stát, začal je spolufinancovat, vzdělávat odborný personál, speciální školství dostalo koncepční a právní základ. Velká výstavba, konsolidace a osamostatnění speciálního školství vedly k fázi kritické obnovy, ve které se začaly vyzvedat nedostatky existujícího systému na základě trendu školní integrace **(1)**.

Systém speciálních škol je určen jako náhrada těm žákům, kteří se z důvodu svého zdravotního postižení nemohou vzdělávat v běžném vzdělávacím proudu nebo pro ty žáky, kterým z nějakého dalšího důvodu vzdělávání v běžném vzdělávacím proudu nevyhovuje **(2)**.

Předností výuky ve speciálních školách je za pomoci speciálních forem, metod práce a přístupů:

- umožnit každému dítěti se speciálními vzdělávacími potřebami možnost plného rozvoje jeho potenciálu
- podporovat všestranný rozvoj dítěte

- poskytnout prostor a umožnit každému dítěti, aby dělalo pokroky směrem k dosažení svých vlastních cílů, ať už jde o cíle poznatkové nebo cíle vztahující se k životním dovednostem (2).

1.9.1 Základní škola pro zrakově postižené

Samotný název této vzdělávací instituce prošel celou řadou změn. Podle poslední platné právní úpravy, kdy vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků s studentů mimořádně nadaných, ze dne 9. února 2005 dostaly speciální školy pro zrakově postižené nový název. Speciální školy pro zrakově postižené se přejmenovaly na základní školy pro zrakově postižené (52). V České republice je v současné době 6 základních škol pro zrakově postižené.

Do základní školy pro zrakově postižené jsou přijímáni žáci na základě rozhodnutí ředitele základní školy. Ten rozhoduje na základě podání žádosti zákonných zástupců dítěte o přijetí do základní školy, vyjádření poradenského zařízení, což je v případě, jedná-li se o žáka se zrakovým postižením speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené. Nezbytné je i vyjádření oftalmologa, který se vyjadřuje ke zrakové diagnóze.

V případě, že žák nemá diagnostikovanou oftalmologem zrakovou vadu, má též možnost navštěvovat základní školu pro zrakově postižené. V praxi se jedná o žáky, kterým na základě doporučení pedagogicko psychologické poradny, byl doporučen vzhledem k jejich obtížím individuální přístup a nebo pro jejich vzdělávání je nezbytný menší kolektiv dětí. Což vlastně představuje určitou formu integrace. Tento postup skýtá určitá pozitiva. Zrakově postižené děti přichází do kontaktu i se zdravými vrstevníky, což je ku prospěchu rozvoje jejich osobnosti a dalšího osobnostního růstu. Zdravé děti naopak se naučí žít, pomáhat a akceptovat osoby se zdravotním postižením. Některé základní školy pro zrakově postižené mají k dispozici svojí zdravotní sestru, psychologa a sociální pracovníci, což přináší zkvalitnění péče o zrakově postiženého žáka.

1.9.2 Přednosti základní školy pro zrakově postižené

Mezi přednostmi základní školy pro zrakově postižené bychom mohli zařadit především vysokou dostupnost moderních kompenzačních pomůcek. Žák má kompenzační pomůcky k dispozici v průběhu celé školní docházky. Pokud během vzdělávání dojde ke změně ve zdravotním stavu, pomůcky jsou flexibilně nahrazovány jinými potřebnými.

Výuka probíhá v kolektivu s nižším počtem žáků. Počet žáků ve třídách je pro školní rok 2007/2008 stanoven vyhláškou č.62/2007 Sb. ze dne 19.3. 2007. Nižší počet žáků ve třídě se projevují především v individuálním přístupu speciálního pedagoga k žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami **(53)**.

Vzdělávání a výchova probíhá pod vedením pedagogů, kteří prošli specifickou přípravou a mají znalosti z oboru tyflopédie.

Většina základních škol je i architektonicky upravena pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Oproti základní škole běžného vzdělávacího směru mají všichni žáci základní školy pro zrakově postižené možnost dle zrakové vady a její prognózy navštěvovat předměty speciální péče. Mezi tyto předměty lze zahrnout prostorovou orientaci a samostatný pohyb zrakově postižených, speciální přípravu psaní a čtení bodového písma, tyflopédickou péči, která v sobě zahrnuje práci s optickými a dalšími kompenzačními pomůckami, logopedickou a zdravotní tělesnou výchovu.

Specifikem základních škol pro zrakově postižené je výuka od 5. ročníku do 7. ročníku předmětu psaní na počítači. Předmět je vyučován podle učebních osnov schválených MŠMT č.j.: 12 631/2000-24 ze dne 3. 2. 2000. V 8. ročníku a ročníku 9. se uskutečňuje výuka dalšího předmětu práce na počítači, jehož cílem je rozšíření a prohloubení schopností kompetencí žáků se zrakovým postižením pro práci s technikou. Výuka předmětu se řídí učebními osnovami schválenými MŠMT č.j.: 18 050/03-24 ze dne 14. dubna 2003 s platností od 1. září 2003 počínaje 8. ročníkem **(56)**.

Žáci se zrakovým postižením nejsou vyčleněni ze sportovních aktivit. Specifickými sporty pro zrakově postižené jsou showdown a goalball. Nejen oni i integrovaní spolužáci bez zrakové vady se těmito aktivitám za splnění hráčských

podmínek mohou věnovat. Základní školy pro zrakově postižené mimo to pořádají v rámci výuky lyžařské kurzy a školy v přírodě.

Většina základních škol pro zrakově postižené nabízí i možnost internátního pobytu, kde je dětem poskytnuta celodenní strava, příprava na školu a celá řada mimoškolních aktivit, ať již sportovních, kulturních a společenských.

1.9.3 Úskalí vzdělávání v základní škole pro zrakově postižené

V minulosti, kdy název instituce byl pouze speciální škola, mohlo mít za následek stigmatizace dítěte, jelikož veřejnost neměla povědomí, že se jedná o standardní základní školu, pouze výuka je přizpůsobena potřebám žákům se zrakovým postižením.

Pokud jsou v základní škole pro zrakově postižené vzdělávání a vychovávání pouze žáci se zrakovým postižením, tito žáci jsou ve stálém kontaktu s vrstevníky stejného postižení a chybí jim kontakt s populací vrstevníků bez postižení. Když je žák zařazen do internátu školy, dochází k odloučení od rodiny, částečnému odcizení a přetrhání vazeb nejen s rodiči, sourozenci, ale i vrstevníky ze svého okolí. Může dojít i ke ztrátě citových kontaktů a ve své podstatě lze život v internátní škole považovat za určitou formu izolace (35).

1.10 Pojem integrace

Pojem integrace v oblasti péče o postižené u nás patří bezpochyby mezi nejfrekventovanější výraz posledních skoro již 20 let. Popularita toho slova má přímou vazbu na společensko politické změny, ke kterým došlo v České republice po listopadu 1989 a vedly k posunu v názorech na samotné lidi se zdravotním postižením a na jejich možnosti vzdělávání (4).

Existuje řada definic charakterizujících samotný termín. Původní latinský význam slova **integr** představuje nenarušený, úplný (25). V Malém slovníku pomáhajících profesí je integrace chápána jako sjednocení a spadá do základní kategorie integrativní speciální pedagogiky (5).

V domácích podmínkách se školské integraci věnuje Ján Jesenský, který ji chápe jako dynamický, postupně se rozvíjející pedagogický jev, ve kterém dochází

k partnerskému soužití postižených a intaktních na úrovni vzájemně vyvážené adaptace během jejich vzdělávání a výchovy a při jejich aktivním podílu na řešení výchovně vzdělávacích situací **(25)**.

Pokud bych měla možnost shrnout veškeré dostupné definice a charakteristiky, lze školskou integraci charakterizovat jako společné vzdělávání a výchovu žáků s postižením spolu se žáky bez postižení.

1.10.1 Historie školské integrace

Základy postupného začleňování dětí a žáků, ať již se zrakovým postižením nebo s jiným postižením do běžných škol, byly položeny na začátku 90. let minulého století. Předpokladem bylo přijetí a novelizace norem upravujících organizaci, řízení a vzdělávání dětí a žáků. Předělem bylo přijetí vyhlášky o základních školách v roce 1991, která poprvé zmínila možnost začlenit děti s postižením do běžných škol **(38)**.

Základní vztahy ve školství upravoval zákon ČNR č. 564/1990 Sb. o státní správě a samosprávě ve školství ve znění novel. V oblasti integrace dětí s postižením stanovoval hned několik oprávnění a povinností pro oprávněné subjekty. Krajskému úřadu stanovoval zákon povinnost přidělit finanční prostředky na nezbytné navýšení nákladů spojených s výukou dětí zdravotně postižených **(38)**. Tímto ustanovením se stal krajský úřad důležitým prvkem při integraci dětí a žáků s postižením.

V roce 1994 byl přijat metodický pokyn MŠMT O integraci dětí a žáků se zdravotním postižením. Roku 2002 nahradila metodický pokyn Směrnice MŠMT k integraci. Pouze velmi nepřímo se integrací zabýval i školský zákon č. 29/1984 v platném znění. V textu zákona, který byl v 90. letech celkem devětkrát novelizován, se nenachází žádné ustanovení upravující školskou integraci, což svědčí o váze a významu, který ministerstvo integraci přikládalo **(38)**.

Ve vyhlášce MŠMT České republiky č. 291/1991 Sb. ze dne 14.června 1991 o základní škole se hovořilo o integraci dětí s postižením. Právní norma resortu školství poprvé potvrdila možnost přijmout dítě se zdravotním postižením do školy. Ředitelé tak mohli zřizovat ve svých školách speciální třídy pro děti se zrakovým postižením, sluchovým, tělesným a mentálním a pro žáky s vadami řeči **(38)**.

Individuální integrace byla možná podle § 3 této vyhlášky, kde je uvedeno, že na základě žádosti zástupce žáka a vyjádření příslušného odborného lékaře a pedagogicko psychologické poradny nebo centra může ředitel školy zařadit žáka smyslově nebo tělesně postiženého nebo žáka s vadou řeči do příslušného ročníku školy. Podle charakteru postižení a po dohodě se zástupcem žáka může ředitel školy tomuto žákovi upravit učební plán **(50)**.

Význam pro integraci dětí s postižením měla i vyhláška MŠMT České republiky č. 127/1997 Sb. ze dne 7. května 1997 o speciálních školách a speciálních mateřských školách. § 5 této vyhlášky se věnoval speciálně pedagogickému centru, kde bylo zakotveno posláním a činností speciálně pedagogického centra, kde je zřizováno, vedení dokumentace **(51)**. Přijetí této vyhlášky představovalo velký posun v integraci dětí a žáků nejen zrakově postižených.

Posunem a změnou prošlo i předškolní vzdělávání. Vyhláška MŠMT České republiky č. 35/1992 ze dne 17.12. 1991 o mateřských školách ustanovuje v § 4, že do tříd mateřské školy se mohou zařazovat děti smyslově, tělesně, mentálně postižené, s vadami řeči, s více vadami po projednání s odborným lékařem **(38)**.

1.10.2 Právní úprava školské integrace

K datu 1.1. roku 2005 vešel v účinnost zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ze dne 24.9.2004, kde v § 16 se pojednává o vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a § 18 tohoto zákona charakterizuje individuální vzdělávací plán.

V návaznosti na tento zákon byly přijaty jednotlivé vyhlášky. Vyhláška č.14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání, vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Základním dokumentem pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je pro pracovníky speciálně pedagogických center Směrnice Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení č.j.: 13 710/2001-24 ze dne 6.6.2002 **(54)**.

Vzdělávání žáků se zdravotním postižením je realizováno podle vyhlášky č.73/2005 Sb. ze dne 9.2. 2005

- a) formou individuální integrace
- b) formou skupinové integrace
- c) ve škole zřízené samostatně pro žáky se zdravotním postižením
- d) kombinace forem a) až c) **(52)**.

Individuální integraci lze podle vyhlášky č. 73/2005 Sb. chápat jako vzdělávání v běžné škole, pokud jsou k tomu důvody, lze i ve speciální škole určené pro žáky s jiným druhem zdravotního pojištění

Skupinovou integraci se rozumí vzdělávání žáka ve třídě, skupině oddělení zřízené pro žáky se zdravotním postižením v běžné škole nebo ve speciální škole určené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení **(52)**.

1.10.3 Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Dítětem a žákem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Jako zdravotní postižení chápe školský zákon postižení mentální, tělesné, zrakové a sluchové postižení, vady řeči, souběžně postižení více vadami, autismus a poruchy učení a chování.

Speciální vzdělávací potřeby mají za úkol zajišťovat školská poradenská zařízení, což jsou speciálně pedagogická centra a pedagogicko psychologické poradny.

Děti a žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na vzdělávání, jehož obsah, formy metody odpovídají jejich potřebám i za podpory školského poradenského zařízení. Hodnocení žáka musí přihlížet k povaze postižení. Při vzdělávání mají právo na bezplatné používání speciálních učebnic, speciálních didaktických a kompenzačních pomůcek poskytovaných školou. Žáci se zrakovým postižením, kteří nemohou číst v černotisku mají právo na vzdělávání s použitím Braillova hmatového písma.

Zákon umožňuje řediteli školy zřídit funkci asistenta pedagoga za předpokladu, že se zřízením souhlasí i školské poradenské zařízení **(59)**.

1.10.4 Časový horizont integrace

Velmi diskutovanou otázkou je i začátek a délka integrace. U dětí integrovaných již během předškolního vzdělávání rodiče dávají přednost začlenění dítěte do běžné základní školy. Samotný nástup do školy je pro dítě velmi zatěžující situací, kdy se musí vyrovnat nejen s novým kolektivem, ale i s požadavky na něj kladenými. Proto někteří rodiče, ale i odborníci vidí integraci do běžného vzdělávacího směru až od druhého stupně základní školy, jiní se přiklání k integraci již od prvního ročníku základní školy (29).

Vždy ale bychom měli mít na paměti potřeby dítěte, jeho zdravotní stav, možnosti vzdělávací instituce, spolupráci rodičů a ochotu pedagogů.

1.10.5 Složky školní integrace

Pro zdárný průběh integrace je nezbytná spolupráce několika složek. Jedná se o rodiče, samotného žáka, pedagoga, asistenta pedagoga, spolužáky a tým pracovníků speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené.

Všechny složky týmu by měli spolu velmi úzce spolupracovat a vzájemně si vyměňovat nezbytné informace (20).

Rodiče – Již při samotné volbě základní školy, by se rodiče měli informovat, jaké možnosti základní škola nabízí. Zda je základní škola schopna zabezpečit specifické podmínky pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami (úprava pracovního prostředí, zabezpečení speciálních kompenzačních pomůcek). Pozornost by měli věnovat i dopravě dítěte do vzdělávací instituce. Slabozraké děti po zaučení jsou schopny absolvovat cestu do školy sami, u dětí s těžkým zrakovým postižením a u nevidomých dětí je třeba zajistit doprovod do školy (rodinní příslušníci, osobní asistent) (8).

Rodiče by měli mít na paměti, že v průběhu vývoje jejich dítěte může dojít ke změně v diagnóze, což si může vyžádat změnu vzdělávací instituce. Samotný proces integrace je náročný a dítě ho nemusí zvládnout (45).

Naopak rodiče by neměli zatajovat základní škole žádné informace ohledně zrakové diagnózy, příp. další vážné skutečnosti, týkající se osoby dítěte a jeho zdravotního stavu

Žák – Při rozhodování by se měl brát i ohled na přání dítěte. Žák by si měl již sám od začátku říct co zvládá a co by potřeboval pro výuku. Vhodné je, když má žák možnost poznat prostory školy, kdy zde nejsou spolužáci **(8, 29)**.

Pedagog – Ředitel základní školy by měl dříve než přijme ke vzdělávání žáka se zrakovým postižením informovat celý pedagogický sbor. Třídní učitel by měl vysvětlit spolužákům problém zrakového postižení **(28)**. Sám pedagog by se měl seznámit s postupy a zásadami vzdělávání žáka se zrakovým postižením a to formou seminářů, samostudiem odborné literatury, konzultacemi ve speciálně pedagogickém centru pro zrakově postižené nebo hospitací ve speciální škole pro zrakově postižené **(8)**.

Asistent pedagoga – Hlavním úkolem asistenta pedagoga je pomoc nejen žákům, ale i pedagogickým pracovníkům při vzdělávací a výchovné činnosti, pomoc při komunikaci se žáky, spolupráci s rodič žáka. Odborná kvalifikace asistenta pedagoga je zajištěna v § 20 zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících **(60)**.

Spolužáci – Spolužáci by měli být dopředu informováni, jak se zrakově postiženým spolužákem komunikovat a tím mu usnadnit zapojení se do kolektivu **(8)**.

Speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené – Speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené podle zákonných norem spadá pod školská poradenská zařízení, z čehož vyplývá, že veškeré služby jsou poskytovány na základě písemného souhlasu zákonných zástupců a bez úhrady.

V České republice je 15 SPC pro ZP (Plzeň, Praha-3x, Liberec, Litovel, Hradec Králové, Jihlava, České Budějovice, Moravská Třebová, Ústí nad Labem, Opava, Ostrava, Zlín a Brno) jsou zřizována většinou při základních školách pro zrakově postižené, při mateřských školách pro zrakově postižené nebo při nemocnici **(47)**.

Veškeré služby a činnosti centra jsou poskytovány bez finanční účasti. U nezletilých žáků na základě písemného souhlasu zákonných zástupců a u zletilých klientů po jejich písemném souhlasu. Činnost centra pro zrakově postižené se realizuje dvojím způsobem – v terénu tzn. na půdě vzdělávací instituce, případně v rodině klienta anebo ambulantně v SPC pro ZP. Přehled standardních činností SPC pro ZP jsou uvedeny v **příloze 3**.

1.11 Podklady k integraci dítěte se zrakovým postižením v MŠ a ZŠ

Integrace dítěte se zrakovým postižením v mateřské škole a žáka se zrakovým postižením v základní škole je realizována na základě několika dokumentů. Jedná se o odborný posudek (Vyjádření SPC pro ZP), návrh na ekonomickou rozvahu, individuální vzdělávací plán.

Veškeré dokumenty (odborný posudek, návrh na ekonomickou rozvahu, IVP) kromě zrakového listu musí být předloženy školou zřizovateli do 30. listopadu kalendářního roku. Pokud dojde k integraci žáka se speciálními vzdělávacími potřebami v průběhu školního roku a není již možnost splnit povinnost předložit dokumenty do 30. listopadu, je možné podklady podat i po tomto datu. Územní orgán již pak bez zbytečného odkladu danou situaci vyřeší (54).

Odborný posudek – V příloze č. 3 ke směrnici MŠMT č.j. 13 710/2001-24 ze dne 6.6. 2002 jsou zakotveny nezbytné náležitosti odborného posudku. Jedná se o:

1. Informace o druhu a stupni zdravotního postižení žáka a závěr, zda závažnost, charakter a rozsah postižení opravňuje žáka k zařazení do speciální školy nebo speciální mateřské školy.
2. Konkrétní popis vzdělávacích potřeb žáka včetně doporučení pedagogických postupů.
3. Návrh formy vzdělávání žáka, tj. návrh na individuální integraci, na zařazení do speciální nebo specializované třídy, speciální školy, případně návrh na diagnostický pobyt.
4. Návrh obsahu, rozsahu a způsobu poskytování individuální speciálně pedagogické nebo psychologické péče.
5. Návrh na přítomnost asistenta pedagoga při výuce.
6. Návrh na potřebné kompenzační pomůcky, speciální učebnice nebo učební pomůcky.
7. Stanovení doby platnosti posudku
8. Návrhy na případné podle potřeby snížení počtu žáků ve třídě (54).

Návrh na ekonomickou rozvahu – Návrh na ekonomickou rozvahu představuje soupis didaktických a kompenzačních pomůcek vhodných pro vzdělávání žáka se

speciálními vzdělávacími potřebami. Návrh na ekonomickou rozvahu vyhotovuje speciální pedagog speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené na základě speciálně pedagogické diagnostiky.

Individuální vzdělávací plán – Školský zákon č. 561/2004 Sb. v § 18 dává řediteli základní školy možnost na základě doporučení školského poradenského zařízení povolit nezletilému žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami na žádost jeho zákonného zástupce vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu **(59)**.

Sestavení individuálního vzdělávacího plánu vzniká na základě spolupráce mezi pedagogem, vedením školy, žákem, rodiči, pracovníky školského poradenského zařízení. Povinností speciálního pedagoga školského poradenského zařízení je podílet se na jeho sestavení, konzultovat ho a během školního roku sledovat jeho dodržování. IVP lze během roku průběžně doplňovat a to podle situace, zdravotního stavu a potřeb žáka.

Hlavní přednosti individuálního vzdělávacího plánu:

1. Umožňuje žákovi bez zbytečného přetěžování pracovat podle svých možností, schopností a svým tempem bez ohledu na učební osnovy. Cílem není poskytnout úlevy, ale najít správnou úroveň, na níž může žák se speciálními vzdělávacími potřebami pracovat.
2. Pedagogovi umožňuje pracovat s žákem na úrovni, kterou on zvládá bez obav, že nejsou plněny učební plány.
3. Do celého procesu jsou zapojeni i rodiče, kteří se tak stávají spoluodpovědnými za výsledky jejich dítěte.
4. Dítě se nestává pasivním objektem učitele a rodičů **(41)**.

Individuální vzdělávací plán by měl sledovat dvě základní roviny. První rovinu lze chápat jako obsah vzdělávání, určení metod a postupů při výchově a vzdělávání. Druhá rovina se zaměřuje na specifické obtíže, eliminaci problémů, omezení příznaků a vyzdvíhnutí pozitivní oblasti vývoje dítěte **(59)**.

Při sestavování individuálního vzdělávacího plánu by si měl dokázat pedagog stanovit krátkodobé a dlouhodobé cíle, kterých chce pedagog dosáhnout ve vzdělávacím procesu.

Zrakový list – Zrakový list není nezbytnou součástí integrace, ale jeho výhody ocení především pedagogové, jelikož ve zrakovém listu speciální pedagog SPC pro ZP objasní laické veřejnosti zrakovou vadu, vysvětlí současný stav, případně prognózu, ale především přiblíží možné přístupy práce s takto postiženým dítětem.

1.12 Financování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Financování dětí, žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je v naší republice upraveno:

- zákonem č. 561/2004 Sb. školský zákon
- vyhláškou č. 492/2005 Sb. o krajských normativech
- směrnicí č.j. 28 768/2005- 45, která stanovuje závazné zásady, podle kterých krajské úřady provádějí rozpis finančních prostředků státního rozpočtu.

Normativní financování vzdělávacích potřeb žáka se zdravotním postižením pomocí krajských normativů probíhá v praxi pomocí:

- základní částky závislé na tom, zda se jedná o dítě v mateřské škole, o žáka základní školy nebo základní školy speciální
- příplatku závislého na druhu zdravotního postižení (zrakové, sluchové, mentální, tělesné) a způsobu integrace (individuální, skupinová) **(43)**.

1.13 Statistické ukazatele

**Tabulka 1 Základní škola-zdravotně postižení žáci ve školním roce
2000/2001-2005/2006**

	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Zdravotně postižení žáci celkem	67 085	68 523	67 875	64 598	62 007	55 362
Integrovaní do běžných tříd	55 088	56 973	56 455	53 550	51 587	45 556
Ve speciálních, specializovaných třídách	11 997	11 550	11 420	11 048	10 420	9 806

Zdroj: Databáze ÚIV

**Tabulka 2 Integrace do běžných tříd základních škol – žáci ve šk.roce 1993/1994 –
2002/2003 – zrakové postižení**

Druh postižení	1993/1994	1994/1995	1995/1996	1996/1997	1997/1998	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
Zrakově postižení	874	541	377	514	445	518	516	510	489	517

Zdroj: Databáze ÚIV

Pozn. Před šk. rokem 1993/1994 se počet integrovaných žáků nevykazoval

**Tabulka 3 Integrace do běžných tříd mateřských škol-děti ve školním roce
1993/1994 – 2002/2003 – zrakové postižení**

Druh postižení	1993/ 1994	1994/ 1995	1995/ 1996	1996/ 1997	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003
Integrované děti celkem	4 102	3 057	2 569	2 654	3 015	3 455	3 138	3 006	2 728	2 537
Podíl na celkovém počtu v MŠ	1,2%	0,9%	0,8%	0,8%	1,0%	1,1%	1,1%	1,1%	1,0%	0,9%
Z toho zrakově postižení	305	289	171	133	142	125	114	104	100	87

Zdroj: Databáze ÚIV

Pozn. Před školním rokem 1993/1994 se počet integrovaných dětí nevykazoval.

1.14 Předškolní vzdělávání dítěte se zrakovým postižením v MŠ

Předškolní vzdělávání se týká dětí ve věku od tří do šesti let za předpokladu, že dítě nastupuje do základní školy bez odkladu povinné školní docházky.

Předškolní období je charakterizováno jako zakončení etapy raného dětství. Podle Eriksona se jedná o fázi aktivity a iniciativy. Stále dochází ke zrání centrální nervové soustavy, což má za následek větší výkonnosti tělesných i psychických funkcí. Hlavní činností je hra. Hlavní způsob dětské řeči je kresba (26).

Zákonní zástupci dítěte se zrakovým postižením mají možnost zařadit dítě k předškolnímu vzdělávání do mateřské školy pro zrakově postižené děti nebo zvolit možnost integrace do běžné mateřské školy. Všeobecně návštěva mateřské školy je nejen pro zdravé dítě, ale i pro děti zrakově postižené obohacující zkušeností, která mu usnadní budoucí adaptaci ve škole. Velmi dobré výsledky má právě zařazení zrakově postižených dětí do běžných mateřských škol. Pro zrakově postižené dítě je to velmi vhodný start do integrace, protože v mateřské škole nejde ještě o nutnost plnit výukové požadavky, ale pouze o sociální adaptaci a získání jistoty v jiném prostředí než je představuje vlastní rodina. Pravidelná návštěvnost mateřské školy je považována za faktor pozitivně ovlivňující školní zralost a připravenost (34).

Na prvním místě při výchově a vzdělávání v mateřské škole je rozvíjení kompenzačních systémů (sluch, hmat) a u dětí se zachovalými zbytky zraku i rozvíjení těchto zbytků zraku.

Nácvik specifických dovedností u zrakově postiženého dítěte se zaměřuje na:

- rozvoj zrakových funkcí
- rozvoj hmatového vnímání
- rozvoj sluchového vnímání
- rozvoj čichu a chuti
- rozvoj řeči
- nácvik orientace a samostatného pohybu
- nácvik sebeobsluhy
- rozvoj estetického vnímání **(8)**.

Při výchovně vzdělávací práci se zrakově postiženými dětmi se uplatňuje několik principů.

1. Princip individuálního principu – mezi dětmi se zrakovým postižením se vyskytují rozdíly ve vědomostech a dovednostech.
2. Princip vývojovosti a posloupnosti – při práci s dítětem se zrakovým postižením se vychází z již osvojených dovedností a postupuje se k vývojově vyššímu stupni.
3. Princip názornosti – uplatňuje se u těžce sensoricky postižených dětí, zaměřuje se na hmatové a sluchové vnímání.
4. Princip uvědomělosti – u zrakově postižených dětí se klade důraz na požadavek vytvoření jasných představ. Nejasné pojmy mají pak za následek, že dítě nepoužívá správné pojmy.
5. Princip trvalosti – představuje stálé opakování poznatků, dovedností.
6. Princip přiměřenosti – preferuje přiměřené pracovní tempo a věnování dostatku času dítěti **(15)**.

Dalším úkolem speciálně pedagogického působení v mateřské škole je příprava dítěte na školní povinnosti, což u dítěte se zrakovým postižením představuje osvojení si

specifických dovedností se zaměřením se na rozvoj zrakových funkcí, vnímání hmatového, sluchového, čichového a prostorovou orientaci **(15)**.

1.15 Příprava na vzdělávání v základní škole

Nástup do školy je ve vývoji postižených dětí jedno z důležitých období celého budoucího života. U některých dětí lze toto období chápat jako první krizi identity postiženého dítěte, ale nejen samotného dítěte i jeho rodiny, protože jsou k této životní změně náchylnější více než děti zdravé **(34)**.

Návštěva mateřské školy je pro zrakově postižené dítě přínosnou zkušeností, která mu ulehčí i budoucí adaptaci ve škole. Dobré výsledky přináší zařazení dětí se zrakovým postižením do běžných mateřských škol, což se může následně projevit při výchově a vzdělávání v základní škole. Obecně je návštěva mateřské školy považována za faktor pozitivně ovlivňující nejen školní připravenost, ale i zralost **(34)**.

Předpokladem úspěšného zvládnutí předškolního období je dosažení určité úrovně socializačního vývoje, kdy dítě dovede rozlišovat roli učitele jako autority a role spolužáků, kteří jsou vůči němu na stejné úrovni **(35)**.

U dítěte se zrakovým postižením, pokud je v rodině dobře stimulováno a netrpí ještě dalším souběžným postižením, je dobrým předpokladem školní zralosti a připravenosti úroveň verbální komunikace. Umožňuje odhadnout orientačně inteligenci dítěte **(30)**.

Řeč má pro všechny zrakově postižené velký význam, protože je spojena s rozvojem kognitivních procesů (myšlení), kromě toho má i význam jako komunikační prostředek a kompenzuje omezené zrakové vnímání. V případě zrakového postižení je z hlediska vývoje řeči důležité, kdy se zrakové postižení projevilo. V případě vrozeného nebo raně vzniklého těžkého zrakového postižení u dítěte se to projeví s opožděným vývojem řeči, což úzce souvisí s chyběním zrakových podnětů. Dítě má možnost použít sluch, ale nemůže zrakem sledovat a napodobovat pohyby mluvidel **(30)**.

1.15.1 Psychologická diagnostika dítěte se zrakovým postižením

Pro posouzení celkové úrovně rozumových schopností používají psychologové v oblasti psychodiagnostiky běžné inteligenční testy, např. Wechslerův inteligenční test, především jeho verbální část, kterou používají psychologové bez omezení.

U dětí se zrakovým postižením lze jen doplňkově využít úkoly nonverbálního charakteru, a to pouze některé zrakově méně náročné. Jednou z možností mohou být Barevné Ravenovy progresivní matice, jejichž jednotlivé úkoly nejsou příliš náročné na zrakové vnímání dítěte.

Kresebné zkoušky lze u dětí se zrakovým postižením použít, ale jejich vyhodnocování nemůže být standardní jako je tomu u dětí bez postižení. Vývoj kresby je u dětí se zrakovým postižením komplikován snížením zrakové ostrosti, zúžením zorného pole, s čímž souvisí schopnost vnímat zrakem zobrazené předměty, rozlišování jejich základních znaků a vytváření zrakových představ.

Při kresbě lidské postavy lze diagnosticky využít zejména Test kresby lidské postavy a Zkoušku obkreslování obrázků. Výkon v těchto testech je opět mírou zrakové vady, přesněji mírou využití omezených zrakových schopností a aktuální úrovně senzomotorických dovedností **(30)**.

1.15.2 Integrace dítěte v mateřské škole

V případě, že se ředitel vzdělávací instituce rozhodne pro integrované vzdělávání dítěte se zrakovým postižením, měl by učinit několik kroků před vlastním vydáním rozhodnutí o přijetí k předškolnímu vzdělávání dítěte.

Na pracovišti by bylo vhodné seznámit nejen pedagogy, ale i rodiče ostatních dětí, že s jejich dětmi bude chodit zrakově postižené dítě, které bude dle závažnosti zrakové diagnózy potřebovat individuální přístup. Tímto krokem se ředitel mateřské školy vyhne potencionálním nedorozuměním jak ze strany svých zaměstnanců, tak ze strany rodičů.

Samotní pedagogové, kteří se budou podílet na výchově a vzdělávání, by měli být dopředu seznámeni se zrakovou vadou, se specifickými prací s dítětem se zrakovým postižením a se speciálními didaktickými pomůckami. Pedagogové v běžných mateřských školách většinou nemají speciálně pedagogickou specializaci. Speciálně

pedagogická péče je nezbytná z důvodu specifik vyplívajících ze zrakové vady. V tomto kroku se osvědčuje intervence speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené, kdy speciální pedagog a psycholog dokáže odborně vysvětlit přístupy a postupy práce s dítětem se zrakovým postižením (39). Vhodnou metodou představuje i náslech ve speciální mateřské škole pro zrakově postižené nebo v běžné mateřské škole, kde je již integrace úspěšně realizována. Existuje i řada akreditovaných vzdělávacích seminářů a kurzů, které jsou pořádány v našem kraji především Krajským vzdělávacím centrem. V Praze je zřízen Institut pedagogicko psychologického poradenství, který též nabízí celou řadu seminářů. Přednášky a odborné schůzky pro pedagogy, rodiče a osoby podílející se na vzdělávání integrovaných dětí v mateřské škole pořádá i Speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené Plzeň.

V neposlední řadě je nutno připravit i děti v kolektivu na příchod nového kamaráda a formou hry jim přiblížit, co má za obtíže. To lze provést např. hrou se zakrytými očima šátkem.

1.16 Integrace žáka v základní škole

Pokud chceme dosáhnout těch nejlepších podmínek pro úspěšnou integraci je nutné zabezpečení základních potřeb žáka se zrakovým postižením, jednak rámcových podmínek a metodických přístupů (29).

Mezi základní úkoly ředitele školy patří vytváření podmínek k integraci žáka a k uspokojování jeho speciálních vzdělávacích potřeb. K tomu má ředitel školy umožnit pedagogickým pracovníkům podílejícím se na integraci přípravu na práci se žákem, a to v podobě účasti na odborných přednáškách, seminářích a kurzech v systému dalšího vzdělávání (21).

Všeobecně je výuka žáka se zrakovým postižením pro pedagoga velmi náročná, pokud nemá již z předchozí praxe osobní zkušenost. Velmi přínosná je pro pedagoga návštěva základní školy pro zrakově postižené, kde má možnost se konkrétně seznámit s postupy, pomůckami, ale i s žáky.

Samotné chování pedagoga vůči žáku může ovlivnit jeho možnosti a jeho pozici ve třídě. V praxi lze realizovat několik zásad, které mohou celý proces výchovy ulehčit a zkvalitnit. Jedná se o následující zásady:

1. Nejen žáci, ale i pedagogové by měli mít základní informace o postižení spolužáka. V tomto případě se velmi osvědčuje v praxi již zmiňovaný zrakový list. Nemůže se pak stát, že pedagog pouze tuší, že žák špatně vidí.
2. Po zařazení žáka do třídy by on sám měl upřesnit jak vidí, které pomůcky ke zkvalitnění zrakové práce potřebuje a jaké konkrétní obtíže má. Tento přístup následně pomůže pedagogovi v jeho přípravě na výuku.
3. Žáku se zrakovým postižením vytvořit optimální podmínky (delší čas) pro vypracování zadaných úkolů.
4. Začleňujeme žáka se zrakovým postižením do aktivit třídy **(29)** .

1.16.1 Všeobecné zásady výuky při vzdělávání integrovaného žáka s zrakovým postižením

Samotná výuka žáka se zrakovým postižením má svá specifika. Ve vzdělávacím procesu je vhodné dodržovat některé zásady. Jedná se o následující zásady:

- respektovat potřeby žáka
- tématicky propojit ve výuce co nejvíce předmětů
- důležitá je názornost, tzn. dávat vše do rukou, aby mohlo být využito vícekanalového učení za pomoci reliéfních obrázků, reálných předmětů, modelů
- nevyčleňovat žáka z dění třídy
- jasný a výstižný výklad
- poskytnutí více času na vypracování úkolů
- změnou metody práce měnit požadavky na zrakové vnímání během výuky
- dopředu informovat o cílech hodiny **(29)**.

1.17 Skupiny žáků se zrakovým postižením v ZŠ

Žák se slabozrakostí v základní škole – Základním principem při práci se žákem s diagnostikovanou slabozrakostí je dodržování zásad zrakové hygieny.

Slabozrakost se projevuje snížením zrakových schopností a s tím deformace zrakových představ. U dětí se slabozrakostí může docházet i k omezení kognitivních činností a k omezení při vytváření sociálních vztahů. Obtíže se mohou objevovat i v samostatném pohybu a prostorové orientaci. Reedukace zraku se stává jednou nejdůležitějších speciálně pedagogických metod. Při výuce žáků se slabozrakostí se

využívají speciální výukové metody a uspořádání vyučování. Během práce s textem je nezbytné podle potřeb žáka zvětšení textu, dostatek osvětlení pracovní plochy a použití kompenzačních pomůcek (3).

Žák se zbytky zraku v základní škole – Žák se zbytky zraku využívá nejen kompenzačních, ale i reedukačních postupů. Je nezbytné, aby si žáci osvojili obě techniky psaní a čtení, tzn. umožnit jim čtení textů podle potřeby zvětšených v černotisku a zároveň, aby byli schopni číst text v Braillově písmu. Důležitá a nezbytná je i výuka prostorové orientace a samostatného pohybu, především za použití technik bílé hole (3).

Žák s nevidomostí v základní škole – Celý vyučovací proces u takto postižených žáků je směřován především k rozvoji zbylých smyslů. Ke čtení a psaní je nezbytná znalost Braillova písma. Nemělo by se zapomínat na výcvik prostorové orientace a samostatného pohybu. Nevidomí žáci mají možnost používat celou řadu kompenzačních pomůcek (braillovský řádek, elektronický záznamník pro nevidomé) (3). Nezbytností pedagoga, podílejícího se na vzdělávání je i výtečná znalost Braillova písma.

1.17.1 Jednotlivé vyučovací předměty a jejich specifika

Čtení – Technika a způsob čtení se odvíjí od zrakového postižení žáka. Pokud se jedná o žáka se slabozrakostí většina z nich čte texty běžných učebnic spolu se svými spolužáky za pomoci optické pomůcky. Nejvhodnější písmo pro čtení je bezpatkové, tučné. Čtení lze usnadnit i změnou kontrastu mezi písmem a podkladem. Při čtení lze podle potřeby žáka čtený text podložit výraznou barevnou podložkou, která nejenže usnadní orientaci na ploše, ale pomůže sledovat řádky (8).

Žáci se slabozrakostí a se zbytky zraku mohou využívat při čtení optické a kompenzační pomůcky. Jedná se o speciální optické pomůcky (lupy řádkové, kalíškové, ...). Výběr těchto pomůcek lze provést u oftalmologa, v ordinaci revizního lékaře nebo pokud je žák klientem speciálně pedagogického centra tak v centru. Pro zkvalitnění zrakové práce lze využít i kamerové televizní lupy. Kvalitu čtení ovlivňuje řada dalších faktorů, např. intenzita světla, kvalita osvětlení, únava zraku a čtenářské dovednosti žáka (8).

Nevidomí žáci čtou a píšou technikou Braillova bodového písma. Nevidomí žáci nejen v základních školách pro zrakově postižené, ale i integrovaní v běžném vzdělávacím proudu, mají k dispozici učebnice v bodovém písmu. Na to mají nárok podle školského zákona. Žákům integrovaným je zapůjčuje speciálně pedagogické centrum. V případě, že učebnice nemá k dispozici speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené, mají základní školy možnost si nechat vyhotovit učebnici v bodovém písmu prostřednictvím soukromých osob nebo v Praze v Knihovně K.E. Macana.

Psaní - Žáci nevidomí se učí psát v Braillově bodovém písmu za použití Pichtova psacího stroje. Žáci se slabozrakostí píšou latinkou a skupina žáků se zbytky zraku se učí psát oběma metodami, a to z důvodu případné progresy zrakové vady **(8)**.

Tělesná výchova – Průběh a specifikum se odvíjí od zrakové vady. Náročnost tohoto předmětu spočívá z omezené možnosti kontroly zrakem. Ale ani přes tyto omezení nejsou nevidomí žáci vyčleněni z tohoto předmětu. V hodinách tohoto se dají použít i prvky prostorové orientace a samostatného pohybu – odhad vzdálenosti, rozvíjení smyslu pro překážky **(8)**. U žáků s nevidomostí a se zbytky zraku se klade důraz na vytvoření a zlepšení správného držení těla. Vše musí pedagog doprovázet slovním popisem.

Pracovní výchova – Žáci se zrakovým postižením jsou schopni splnit až na výjimky všechny úkoly tohoto předmětu za předpokladu individuálního přístupu, dodržování bezpečnosti a za použití jiných technik a s pomocí specifických vyučovacích metod **(8)**.

Hudební výchova – Samotný předmět a možnost hry na hudební nástroj se stávají důležitým pomocníkem při kompenzaci ztráty zraku ostatními smysly. Průběh tohoto předmětu se u dětí se zrakovým postižením extrémně neliší jako u dětí bez postižení. Pouze u dětí se slabozrakostí je zapotřebí notový zápis a jiné nezbytné materiály podle potřeby nazvětšovat. Nevidomí žáci mají možnost tento předmět bez problémů zvládnout v Brillském notopisu **(8)**.

1.17.2 Úprava prostředí

Pro integrovaného zrakově postiženého žáka by měla být třída a škola dostupná **(39)**.

Aby se žák se zrakovým postižením cítil nejen ve třídě, ale i v celé škole (vstup do budovy, šatna, toaleta, jídelna, školní klub) bezpečně, je zapotřebí provést několik opatření.

Pro snadnou orientaci a bezbariérovost prostředí lze např. vytvořit:

- zasklené plochy označit barevnou páskou
- umístit vodící čáry na zdi podél zábradlí
- barevně označit první a poslední schod na všech schodištích v budově školy
- označit prahy a kliky dveří
- dostatečně osvětlit veškeré prostory celé školy (8).

Za účelem zkvalitnění zrakové práce žáka je důležité vzhledem k diagnóze zvolit správné umístění školní lavice. Žák s fotofóbií (světloplachost) by měli mít lavici umístěnou tam, kde nebude docházet k přímému oslnění. Naopak nejvhodnějším místem pro žáka s hemoralopíí (šeroslepost) je místo s optimálním osvětlením. Žák se sníženým vizem do dálky by se měl posadit do předních lavic, aby dobře viděl a podle potřeb si mohl dojít až k tabuli. Pokud by se jednalo o žáka s poruchou zorného pole, měl by mít umístěnou lavici tak, aby mohl využít zbývající zorné pole, tzn. žák s výpadkem zorného pole na pravé straně, by měl sedět na pravé straně a naopak). Žák s astigmatismem by měl sedět přímo proti tabuli, aby jeho pohled nebyl šikmo. V neposlední řadě žáci vidící pouze na jedno oko by měli mít tabuli v zorném poli oka vidícího (8).

1.18 Materiální vybavení třídy a žáka se zrakovým postižením

Všeobecně aby byl dopad zrakového handicapu co nejlépe eliminován, mělo by tomu odpovídat i materiální vybavení žáka (39).

1.18.1 Neoptické pomůcky

Osvětlení – Správné osvětlení je jedno ze základních podmínek úspěšné práce. Samotná třída by měla být dostatečně osvětlena denním světlem. Jestliže by přímé denní světlo oslňovalo, je vhodné mít třídu vybavenou žaluziemi, roletami anebo závěsy. Pokud tuto podmínku nelze zajistit, přichází v úvahu osvětlení umělé, a to v podobě stropních zářivek kazetového typu a stolními lampičkami. Předností kazetového

osvětlení je luminoformní vrstva, která dokonale rozptyluje světlo oproti trubicovým zářivkám.

Stolní lampička by měla dostatečně a správně osvětlovat pracovní plochu. Požadavky kladené na funkčnost jsou následující: pevná a stabilní základna, polohovatelné rameno lampičky, vnitřní odrazová vrstva, bezpečnost a aby neoslňovala **(19)**.

Pracovní plocha – Pracovní plocha by měla být dostatečně velká. Vlastní pracovní plocha by měla být tmavá matná bez zbytečných odlesků. Vhodná je lavice se sklopnou horní deskou a výškově nastavitelná. Pokud základní škola nemá prostředky na pořízení růstové lavice, existuje možnost využít stojánky na čtení a mobilní sklopnou desku. Výhoda sklopné pracovní plochy a mobilní sklopné desky je zlepšení zrakové práce do blízka a prevence bolesti krční páteře, zad a hlavy, které mohou vyústit až v astenoptické obtíže.

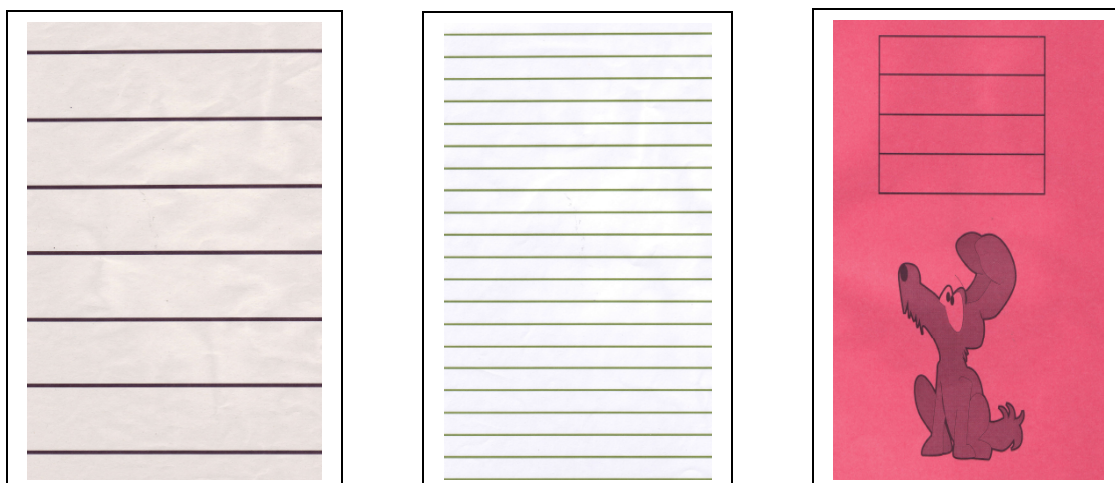
Obrázek 2 Sklopná deska

Pokud žák trpí nedostatkem prostoru, lze využít i mobilního stojánku k uchycení pracovních listů, knih, lupy. Jedná se o stojan zakončený na straně jedné úchytem a na druhém konci klipem, do kterého se umístí požadovaný text, lupa. Výhodou je, že tělo stojánku je pružné a lze vytvarovat do polohy individuálně vyhovující **(22)**. Tato pomůcka je uvedena v číselníku hrazených pomůcek zdravotní pojišťovnou a v současné době je plně hrazena.

Obrázek 3 Mobilní stojánek

Sešity pro slabozraké – Klienti SPC pro ZP Plzeň, kterým nevyhovují běžné používané školní sešity, používají speciální sešity se širokou linkou, která podle vlastního výběru může být černá nebo tmavě zelená a s různou roztečí linek.

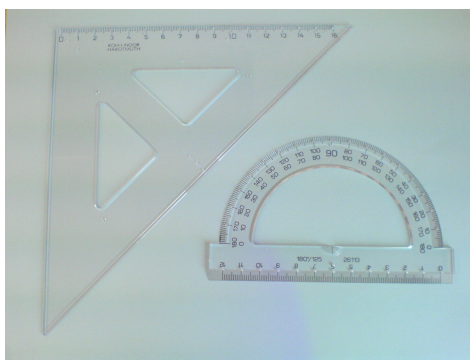
Obrázek 4 Speciální sešity pro slabozraké

Psací pomůcky – V praxi SPC pro ZP se osvědčily psací pomůcky se širokou stopou a především tmavé barvy – černá, tmavě modrá. Šíře stopy od 0,5-1,0 mm. Na trhu je řada výrobců, běžně se používají Centropeny. Řada slabozrakých žáků používá Centropen i v předmětu matematika a to zejména při geometrii.

Obrázek 5 Centropeny

Rýsovací pomůcky – Na českém trhu jsou prodávány firmou Tyflopomůcky Olomouc i speciální rýsovací potřeby, jejichž stupnice je označena hmatově vystouplými body (48). Případně je možno i svépomocí označit barevně rysku a stupnici.

Obrázek 6 Speciální rýsovací potřeby

Barevné matné fólie – Podle individuálních potřeb poslouží fólie pro zlepšení kontrastu daného textu, čímž dojde ke snížení zrakové námahy žáka (22). Nejčastěji je používána matná fólie žluté barvy.

Brýlové filtry – Jedná se pomůcku, která zvýrazní kontrast a detaily. Filtry se dají použít jako klip před vlastní brýlovou korekci nebo jsou již zabudované do obrouček. Vyrábí se v několika barevných odstínech (jantarová, žlutá, oranžová, šedá, tmavě šedá, šedozeleň, švestková), kdy pro danou zrakovou vadu přísluší vhodná barva (22). Tato pomůcka je finančně náročnější a není zahrnuta do číselníku zdravotní pojišťovny. Orientačně se cena pohybuje kolem 2500,- Kč.

Pichtův psací stroj – Je kompenzační pomůcka, která se řadí do skupiny pomůcek usnadňujících komunikaci. Jedná se o stroj za jehož pomoci se text zapisuje na speciální papír v bodovém písmu. Počet kláves odpovídá šesti bodům Braillova písma (44).

Obrázek 7 Pichtův psací stroj

1.18.2 Optické pomůcky

Pro různý stupeň zrakové vady existuje i různý typ speciální optické pomůcky. Nejzákladnější optickou pomůckou je brýlová korekce, která je bezesporu v kompetenci oftalmologa. Pokud brýlová korekce nepostačuje, přichází na řadu následující pomůcky: hyperokuláry, lupy předsádkové, lupy do ruky, stojánkové lupy, lupy závěsné. Výběr pomůcky je velmi individuální záležitostí.

Lupy – Lupy si lze obecně představit jako spojná skla zvětšující do blízka ve zvětšení od 1,5x do 20x. Hodnota velikosti zvětšení pak odpovídá čtyřnásobnému počtu dioptrií. Pro názornost lze uvést příklad: 4x zvětšující lupa má přibližně +16 D (23).

Při výběru vhodného typu lupy je důležité znát nejen zrakovou diagnózu, ale i potřeby žáka se zrakovým postižením. Na trhu jsou lupy stojánkové, kapesní, stolní, závěsné, předsádkové.

Obrázek 8 Lupy

Dalekohledové systémy – Samotný název napoví, že dalekohledové brýle jsou určeny převážně pro pohled do dálky. Jejich použití je omezené z důvodu jejich konstrukčního řešení. Svou konstrukcí zužují zorné pole, což má za následek, že objekty nereálně zvětší a tudíž je nelze použít při chůzi v interiéru a v exteriéru, pro řízení automobilu či jízdu na kole (22). Z výše uvedeného vyplývá, že žáci se zrakovým postižením využijí tuto kompenzační pomůcku především pro čtení z tabule.

1.18.3 Elektronické pomůcky

Kamerová zvětšovací televizní lupa – Na trhu je k dostání ve dvou provedeních-stolní a přenosná. Stolní kamerové zvětšovací televizní lupy promítají zvětšený obraz na monitoru lupy po předchozím sejmutím kamerou lupy. Žák se slabozrakostí tak může pracovat s tištěným nebo psaným textem, s obrázky (46). Kamerová lupa má několik částí – kamera, monitor a čtecí pult. Dokáže pracovat ve třech režimech: ve fotorežimu s odstíny šedi nebo s plnobarevným zobrazením a v textovém režimu v negativu a pozitivu. Některé typy lup mívají v textovém režimu možnosti nastavení semicolor (23).

Přenosné typy kamerových zvětšovacích lup mají tu výhodu, že jsou malé a lehké. Žák se zrakovým postižením ji využije nejen při výuce, školních exkurzích a výletech. Při pořízení kamerové zvětšovací lupy lze využít jednorázového příspěvku na opatření zvláštních pomůcek dle vyhlášky 182/1991 Sb. (61).

Obrázek číslo 9 Kapesní kamerová lupa

Digitální zvětšovací televizní lupa – Digitální zvětšovací televizní lupa se využívá k úpravě textů. Sestava je složena z výkonného počítače, monitoru, klávesnice, myši, scanneru a reproduktorů. Za standard hardwarového vybavení digitální lupy je: modem, audio výstup, CD/DVD rekordér. Nezbytné je softwarové vybavení. Scanner slouží k práci jak s programy na zvětšování sejmutého obrazu scannerem, tak k práci s programem na čtení textů pomocí hlasového výstupu (22).

I zde platí pravidlo, že při pořízení digitální televizní lupy je možno využít jednorázového příspěvku na opatření zvláštních pomůcek (61).

Obrázek číslo 10 Digitální televizní lupa

Brillský řádek – Již samotný název určuje pro koho je tato pomůcka vhodná. Řádek se připojuje k počítači. Prostřednictvím ovladače pro tento řádek se převádí informace zobrazené na monitoru počítače do Braillova písma, které se zobrazují se na

této pomůcce (55). Aby mohl tuto elektronickou pomůcku používat nevidomý žák, je zde nezbytná znalost Braillova písma a počítač podporující připojení.

Obrázek 11 Braillový řádek

Braillová tiskárna – Pomůcka je vhodná pro žáky, jejichž výuka probíhá v Braillově písmu. Tiskárna slouží pro tvorbu materiálů v bodovém písmu. Na speciální papír je vytlačen text. Je doporučováno z důvodu nadměrného hluku při tisku tiskárnu umístit do speciální skříně (43).

Obrázek 12 Braillová tiskárna

1.19 Integrace v zemích EU

Velmi okrajově se zmíním, jak jednotlivé evropské státy přistupují ke vzdělávání (integraci) žáků se speciálně vzdělávacími potřebami.

Současnou potřebou zemí EU je integrace co největšího počtu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do základních škol hlavního vzdělávacího proudu (mainstreaming). Podle Evropské agentury pro rozvoj speciálního vzdělávání by se daly státy rozdělit do tří kategorií podle praxe při integraci:

a) první kategorie - zahrnuje země, které usilují o integraci téměř všech žáků. Tato snaha je velmi podporována celou složkou služeb zaměřených na školy hlavního vzdělávacího proudu. Patří sem země: Norsko, Švédsko, Španělsko, Řecko, Itálie, Portugalsko a Kypr.

b) druhá kategorie zahrnuje země, které mají mutidisciplinární přístup k integraci. Poskytují celou škálu služeb oběma systémům.

Patří sem: Dánsko, Francie, Lucembursko, Rakousko, Finsko, Velká Británie, Lotyšsko, Lichtenštejnsko, Česká republika, Estonsko, Litva, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Německo a Nizozemí.

c) ve třetí kategorii nalézáme dva odlišné vzdělávací systémy. Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami bývají obvykle umístěni ve speciálních školách nebo třídách, což znamená, že většina žáků se speciálními vzdělávacími potřebami není vzdělávána v hlavním vzdělávacím proudu společně se svými vrstevníky bez postižení. Tyto systémy mají (do nedávné doby alespoň měly) oddělený legislativní rámec s různými zákony.

Patří sem: Belgie, Švýcarsko (2).

Rakousko - Rakousko začalo od roku 1981 uskutečňovat studie, které měly za úkol prověřit všechny možné realizovatelné formy integrace a získat tak zkušenosti, které by mohly vézt k uzákonění integrace do systému vzdělávání hlavního vzdělávacího proudu. Na základě toho byl roku 1993 přijat parlamentem zákon, který umožnil integraci žáků na základních školách. Dříve byli žáci se speciálními vzdělávacími potřebami zařazováni do speciálních škol povinně (42). V současnosti mají rodiče možnost se sami rozhodnout, kterou formu vzdělávání pro své dítě zvolí, zda se bude jednat o integraci, tedy vzdělávání na základní škole běžného vzdělávacího

proudu, nebo zda bude dítě se speciálními vzdělávacími potřebami vzděláváno ve speciální škole.

Existují zde tři základní modely integrace:

- **integrativní třídy (Integrative Klassen):** žáci se speciálními vzdělávacími potřebami jsou během vyučování vzděláváni společně se svými vrstevníky bez postižení.
- **podpůrné třídy (Stützlehrerklassen):** žák se speciálními vzdělávacími potřebami je vzděláván s ohledem k postižení vzděláván navíc několik hodin za týden v běžné třídě.
- **souběžné třídy (Kooperative Klassen):** třídy jsou organizovány zásadně odděleně. Po dohodě učitelů zúčastněných na výuce může vyučování probíhat částečně nebo i celkově společně **(28)**.

Francie - Integrace žáků se specifickými potřebami procházela vývojem jako v ostatních evropských státech. Roku 1989 byl přijat nový školský zákon, který vedl k otevření prostoru pro integraci a snižování počtu speciálních škol. Současným trendem je žáka se speciálními vzdělávacími potřebami vzdělávat v integrovaných třídách hlavního vzdělávacího proudu **(28)**.

Slovenská republika - Péče o integrovaného žáka probíhá velmi podobně jako v České republice. K integraci a jejím možnostem v oblasti vzdělávání se přistupuje velmi individuálně podle možností a schopností daného dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami a zároveň se bere ohled na pozitiva, která by tato forma vzdělání měla s sebou přinést **(28)**. I zde převládá trend individuální anebo skupinové integrace **(2)**.

Finsko - Počátek 70. let 20. stol. vnesl principy normalizace a integrace do vzdělávání osob se speciálními potřebami, jednak aby tito jedinci měli možnost žít normálním životem a jednak aby byla dána možnost žákům se speciálními vzdělávacími potřebami vzdělávat se v běžných třídách **(28)**.

Místní zákon o Všeobecně vzdělávací škole bezpodmínečně ukládá obcím poskytovat v rámci své územní působnosti všem žákům, kteří věkem splňují povinnou školní docházku ucelenou výuku a pokud toto není možné, realizovat taková patření, která zajistí takovou výuku odpovídající výuce zajišťované všeobecně vzdělávací školou hlavního vzdělávacího proudu. Dále mají obce povinnost integrovat žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do hlavního vzdělávacího směru. Zákon neukládá rozdělovat žáky podle postižení. Integrace probíhá dvěma možnými způsoby. Jednak zařazením žáka se speciálními vzdělávacími potřebami do běžné třídy a jednak zajištěním vzdělávání ve specializované skupině. Ke druhému způsobu se přistupuje jen za předpokladu, že integraci v běžné třídě nelze realizovat **(42)**.

Finsko se tak řadí mezi státy s nejvyšším počtem integrovaných dětí se speciálními potřebami do běžných tříd.

2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 *Cíl práce*

Cílem práce je zmapovat a objektivně poukázat na případné problémy a rizika provázející plnou integraci zrakově znevýhodněných dětí do běžného kolektivu zdravých vrstevníků.

2.2 *Hypotézy*

Hypotéza č. 1: Integrace žáka se zrakovým postižením je spojena s úskalími, jejichž řešení přesahuje současné kompetence ředitelů základních škol.

3 METODIKA

K ověření hypotézy č.1 je v praktické části použita metoda kvantitativní v podobě dotazníkového šetření. Dotazník je uveden v **příloze 2**. Pro dokreslení celé problematiky byla použita i metoda kvalitativní v podobě kazuistiky.

3.1.1 Použité metody sběru dat

Z důvodu potvrzení nebo vyvrácení hypotézy č. 1 bylo realizováno dotazníkové šetření. Byli osloveni zástupci základních škol prostřednictvím webového dotazníku. Dotazníkové šetření probíhalo 2 měsíce a výsledky dotazníkového šetření byly zpracovány pomocí programu Excel. Celkem bylo odesláno 62 dotazníků za 79% návratností.

3.1.2 Dotazování

Pro sběr dat do diplomové práce byla použita technika dotazníkové šetření. Na základě svých zkušeností z praxe jsem sestavila dotazník, který obsahoval 20 otázek. Dotazník se skládal ze 16 otázek uzavřených, ze 3 otázek polootevřených a 1 otázky otevřené.

Aby vyplňování dotazníků bylo pro respondenty, které představovali zástupci základních škol, co možná nejméně zatěžující, zvolila jsem formu webového dotazníku. Dotazník byl přístupný na této internetové adrese: <http://www.johnik.beacon.cz/>.

3.1.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl tvořen v celkovém počtu 49 zástupců základních škol, kteří vzdělávají nebo vzdělávali žáky se zrakovým postižením na území Plzeňského kraje, který představují okresy Plzeň město, Plzeň jih, Plzeň sever, Klatovy, Domažlice, Rokycany a Tachov.

3.1.4 Použité metody zpracování a vyhodnocování dat

Získaná data byla statisticky zpracována v programu Excel. Výsledky vlastního výzkumu jsou uvedeny v procentech a znázorněny v grafech.

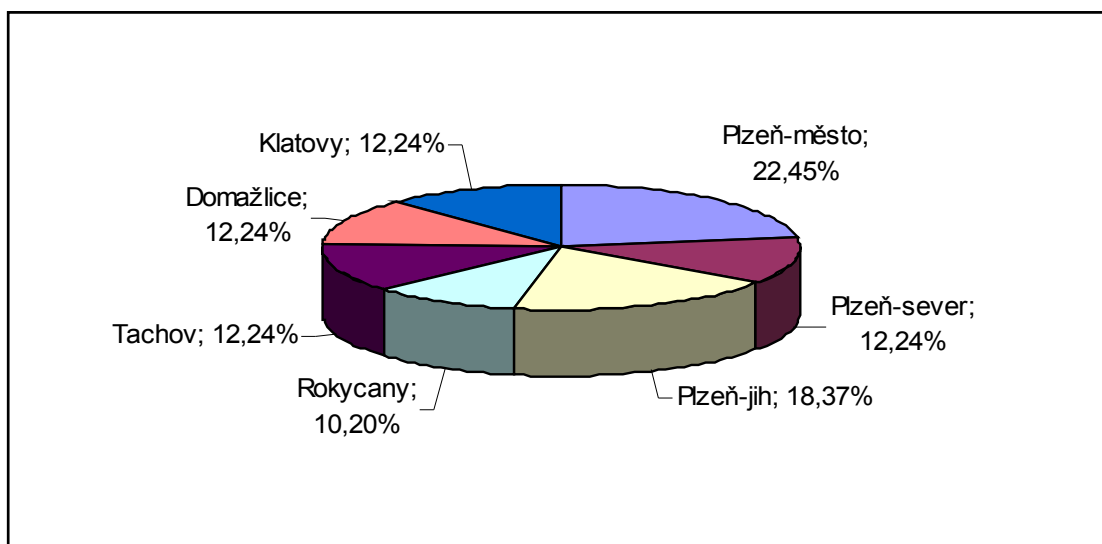
4 VÝSLEDKY

4.1 Interpretace výsledků dotazníkového šetření

Výsledky kvantitativního výzkumu jsou prezentovány grafickým znázorněním dat, které jsem získala spolu s jejich slovním popisem.

Otázka č. 1 Vaše škola má sídlo na území bývalého okresu

Graf 1 - Sídlo školy

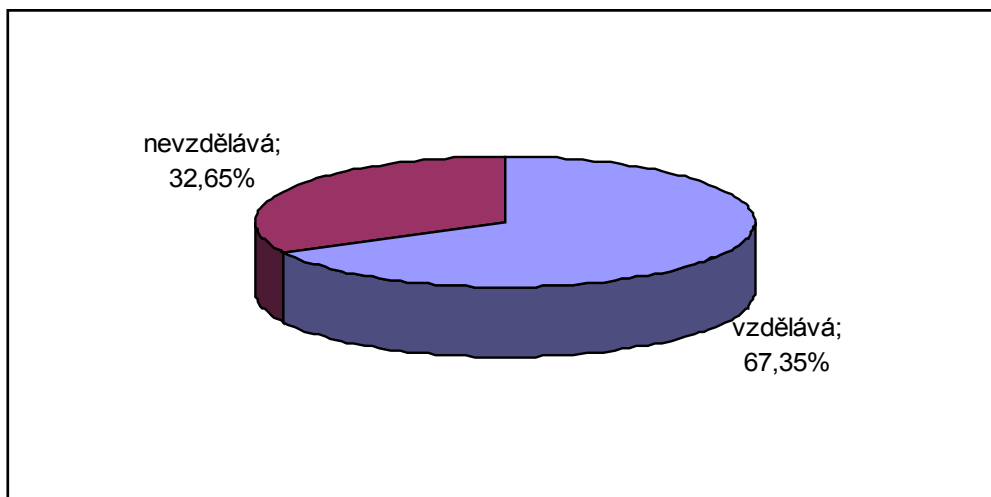

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku č. 1 odpovědělo 22,45% respondentů, že sídlo školy je v okrese Plzeň-město, 12,24% v okrese Plzeň-sever, 18,37% Plzeň-jih, 10,20% Rokycany, 12,24% Tachov, 12,24% Domažlice, 12,24% Klatovy. Výsledky znázorňuje graf 1.

Otázka č. 2 Vzdělávali jste nebo vzděláváte v tomto školním roce ve Vaší základní škole žáka se zrakovým postižením?

Graf 2 - Vzdělávání žáka se zrakovým postižením

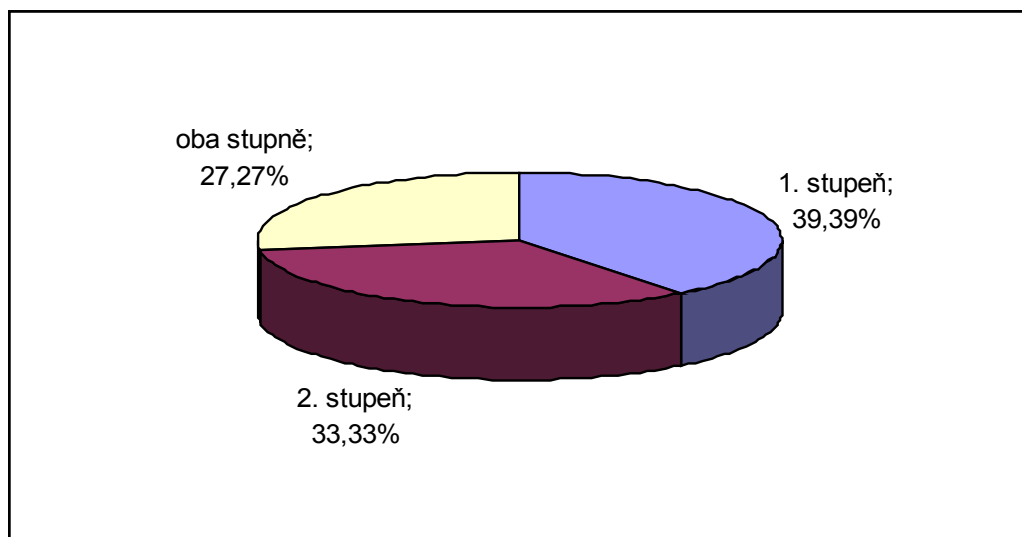
Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 2 zjišťovala, zda základní škola vzdělává nebo vzdělávala již v minulosti žáka se zrakovým postižením (viz graf 2). 67,35% respondentů odpovědělo, že již vzdělávalo nebo vzdělává ve školním roce 2007/2008 žáka se zrakovým postižením a 32,65% respondentů nevzdělává a ani nevzdělávalo žáka se zrakovým postižením.

Otázka č. 3 Pokud ano, jeho vzdělávání probíhá (probíhalo) na kterém stupni?

Graf 3 – Vzdělávání probíhá (probíhalo) na stupni

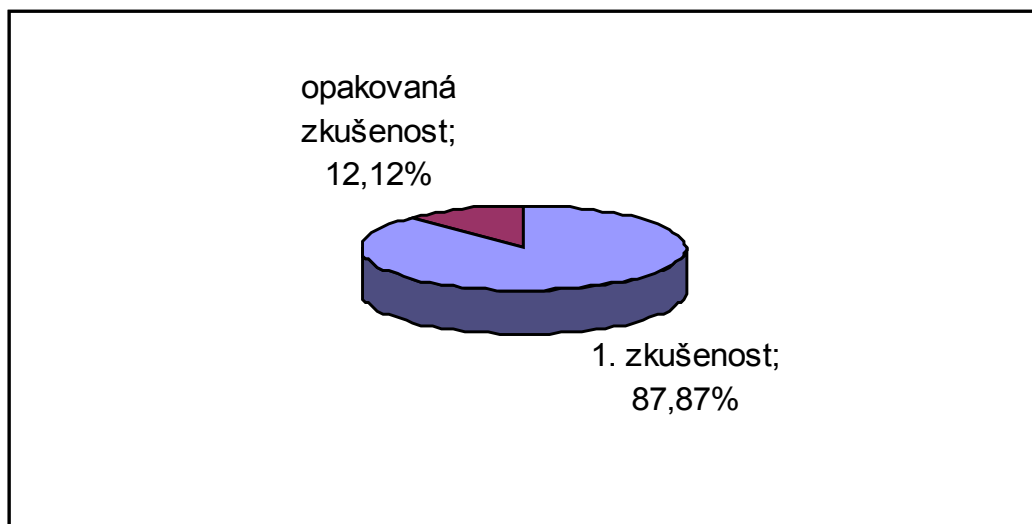

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 3 byli respondenti dotazováni, na kterém stupni základní školy probíhala výuka žáka se zrakovým postižením (viz graf 3). Nejčastěji se realizuje (realizovalo) vzdělávání na prvním stupni, celkem tedy 39,39%, následuje vzdělávání na druhém stupni 33,33% a na prvním i druhém stupni v 27,27% zastoupení.

Otázka č. 4 Jedná (jednalo) se o Vaši první zkušenost s integrací žáka se zrakovým postižením?

Graf 4 – Zkušenost s integrací

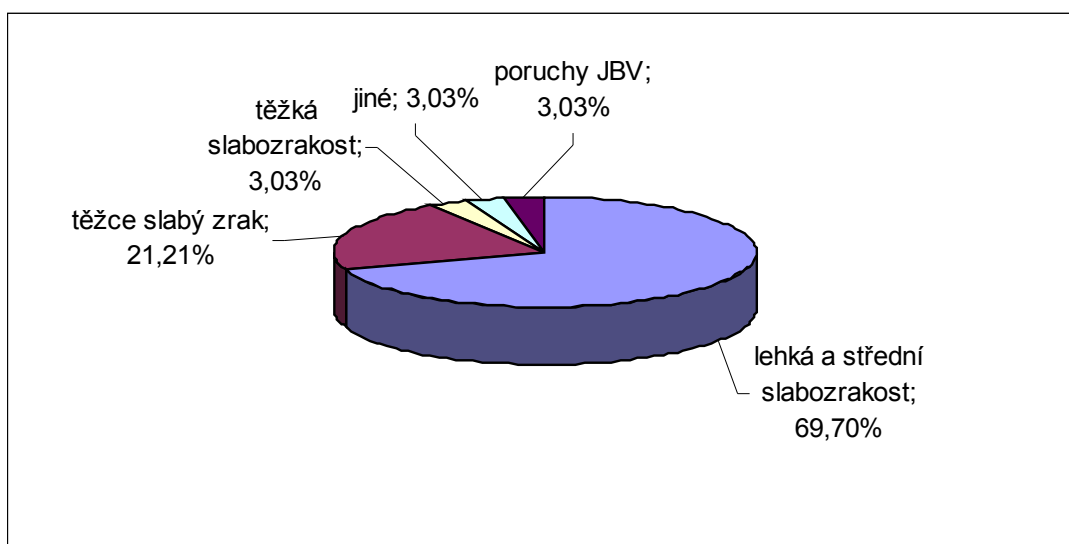

Zdroj: Vlastní výzkum

Respondenti byli otázkou č. 4 dotazováni zda zkušenost s integrací zrakově postiženého žáka byla jejich první zkušenost (viz graf 4). 87,87% respondentů odpovědělo, že se jedná (jednalo) o první zkušenost, zbylých 12,12% respondentů již integrovalo žáka s tímto smyslovým postižením.

Otázka č. 5 Žák spadá podle zrakového postižení do kategorie zrakového postižení?

Graf 5 - Kategorie zrakových vad integrovaných žáků

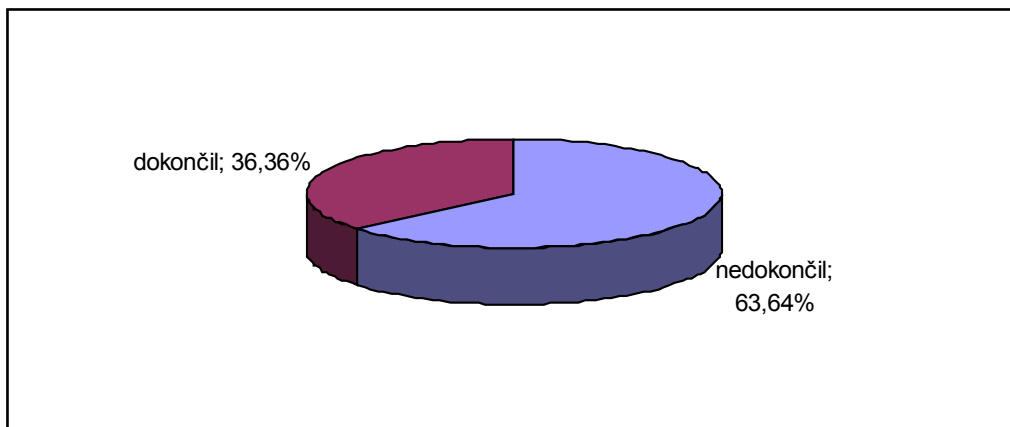

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 5 se zaměřila na zařazení žáka dle jeho zrakové diagnózy do kategorie zrakového postižení (viz graf 5). Největší zastoupení 69,70% měla kategorie lehké a střední slabozrakosti. 21,21% kategorie těžce slabého zraku a stejné zastoupení 3,03% poruchy jednoduchého binokulárního zastoupení a těžká slabozrakost. Možnost jiné je zastoupeno v 3,03%.

Otázka č. 6 Integrovaný žák se zrakovým postižením dokončil povinnou školní docházkou na Vaší škole?

Graf 6 - Ukončení povinné školní docházky na základní škole

Zdroj: Vlastní výzkum

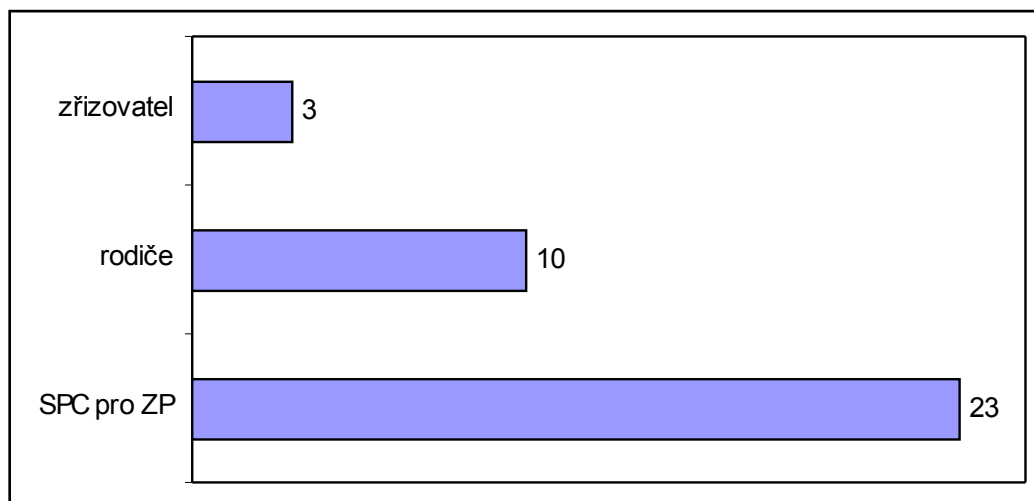
Otázkou č. 6 bylo zjišťováno, zda integrovaný žák se zrakovým postižením dokončil povinnou školní docházkou na základní škole poskytující integraci (viz graf 6). V 63,64% povinnou školní docházkou nedokončil, 36,36% žáků povinnou školní docházkou na integrující škole dokončilo.

Otázka č. 7 V případě, že integrovaný žák se zrakovým postižením nedokončil povinnou školní docházkou, bylo to z důvodu.

Otázka č. 7 reaguje na negativní odpověď na otázku č. 6. V 6,06% z důvodu zhoršení zrakové vady a v 93,94% z důvodu jiného a to následujícího: na doporučení SPC pro ZP přesun na základní školu pro zrakově postižené, integrace probíhá na první stupni ZŠ, integrace probíhá na druhém stupni ZŠ, vzhledem ke zhoršení zrakové vady nebylo možno pokračovat v integraci, přestup na žádost rodičů.

Otázka č. 8 Informaci o možnosti integrovat zrakově postiženého žáka jste získali od?

Graf 7 - Informace o integraci

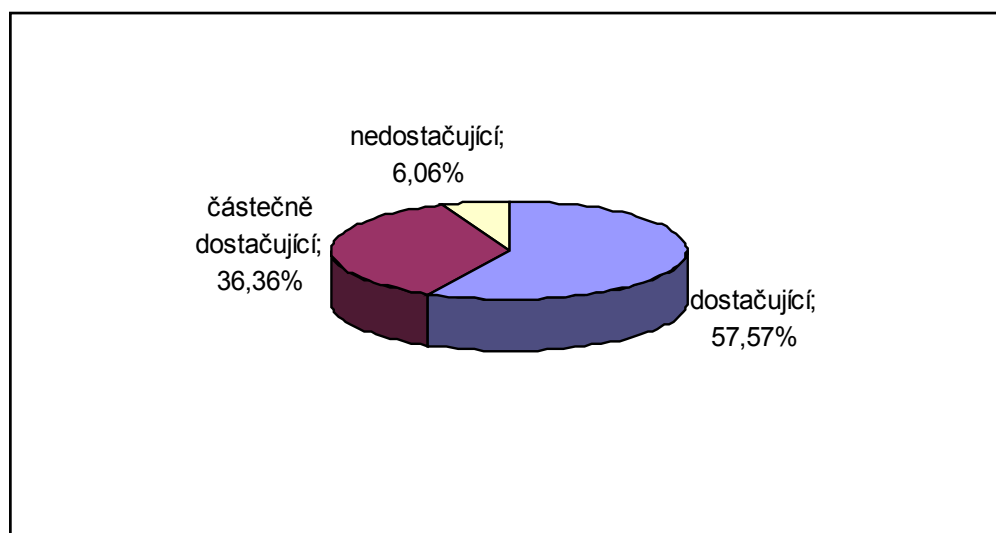

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 8 bylo zjišťováno, kdo poskytl informaci o možnosti integrovat zrakově postiženého žáka (viz graf 7). Z celkového počtu 33 respondentů jich 23 uvedlo SPC pro ZP, 10 rodiče a 3 zřizovatel. Možnost Ministerstvo mládeže a tělovýchovy ČR a jinde neoznačil žádný respondent.

Otázka č. 9 Domníváte se, že množství a kvalita informací, které Vám poskytuje/poskytl zřizovatel ohledně integrace žáka se zrakovým postižením jsou (byly) dostačující?

Graf 8 – Informace od zřizovatele

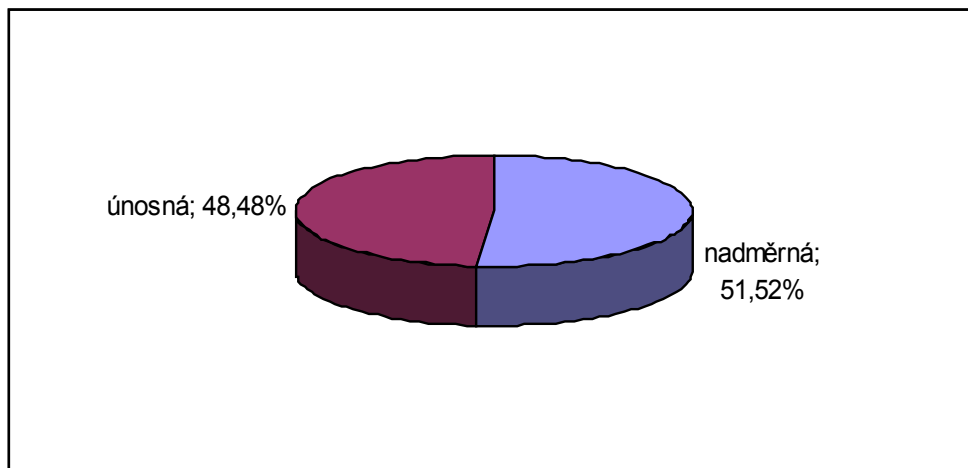

Zdroj: Vlastní výzkum

Dle 57,57% respondentů je množství a kvalita informací poskytnutých a poskytovaných dostačující, 36,36% se domnívá, že množství a kvalita jsou pouze částečně dostačující a 6,06% se domnívá, že množství a kvalita informací ohledně integrace žáka se zrakovým postižením není dostačující. Možnost nevím neoznačil ani jeden respondent (viz graf 8).

Otázka č 10 Administrativa spojená s integrací žáka se zrakovým postižením je.

Graf 9 - Administrativa spojená s integrací žáka se ZP

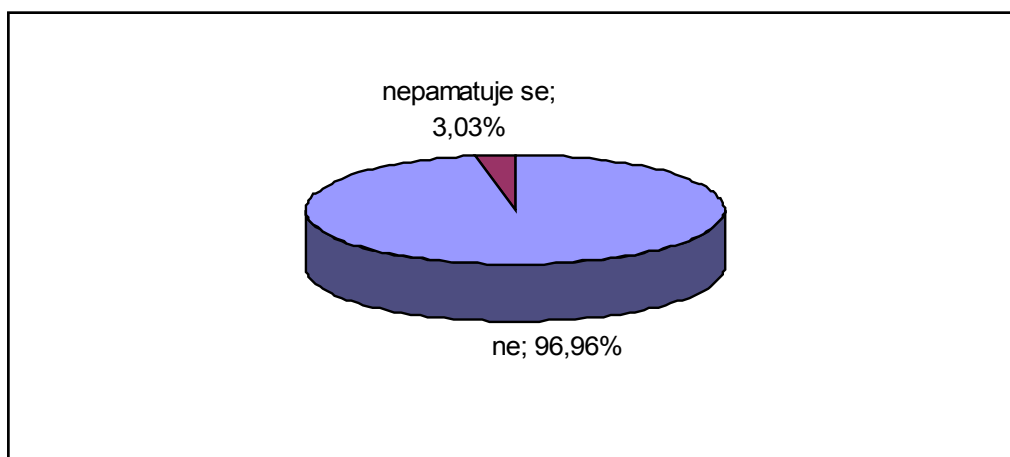

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázkou č. 10 bylo zjišťováno, jak velmi je pro respondenty náročná administrativa spojená s integrací zrakově postiženého žáka (viz graf 9). Pro 55,52% respondentů je administrativa spojená s integrací žáka se zrakovým postižením nadměrná a 48,48% respondentů odpovědělo, že administrativa spojená s integrací je únosná. Variantu nedostatečná a zatěžující nezvolil žádný respondent.

Otázka č. 11 Dostali jste se do situace, kdy jste vytvořili podmínky pro vzdělávání žáka se speciálními potřebami, ale z důvodu nadměrné administrativy, jste žáka jako žáka se speciálními vzdělávacími potřebami raději nevykazovali?

Graf 10 – Vykazování žáka

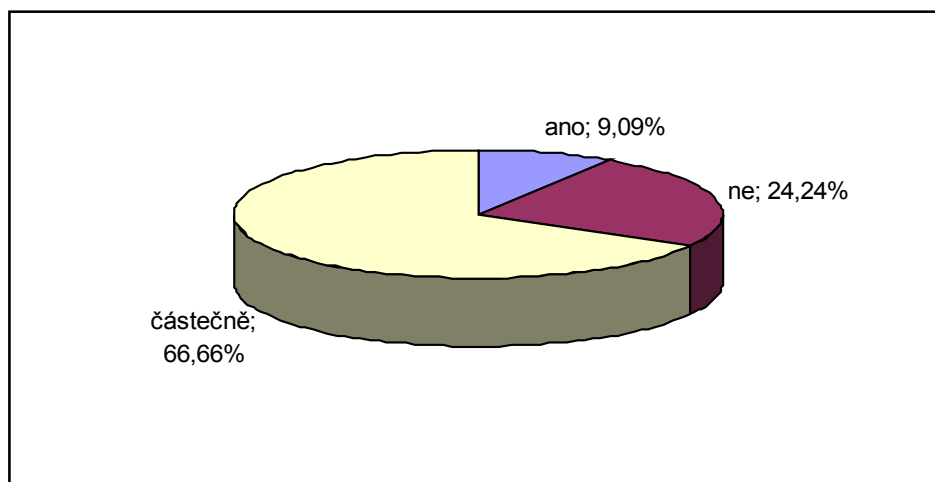
Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 11 byla mapována situace, zda se respondenti někdy dostali do situace, kdy vytvořili podmínky pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, ale vzhledem okolnostem žáka raději nevykazovali. Na tuto otázku odpovědělo 96,96% respondentů, že v takové to situaci se nevyskytli a 3,03% respondentů si nepamatuje, nikdo neodpověděl ano (viz graf 10).

Otázka č. 12 Finanční podpora, kterou získáváte od zřizovatele dokáže pokrýt náklady (nákup pomůcek, úprava prostředí, odměna pedagogům ...) spojené s integrací jednoho žáka se speciálními vzdělávacími potřebami?

Graf 11 – Pokrytí nákladů

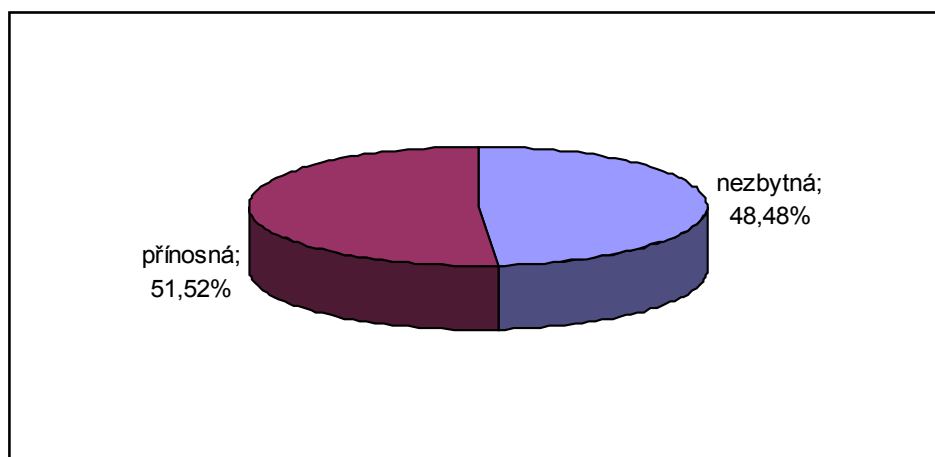

Zdroj: Vlastní výzkum

Finanční podpora, která je získávána od zřizovatele byla zjišťována otázkou č. 12. Variantu pouze částečně zvolilo 66,66% respondentů, odpověď ne zvolilo 24,24% respondentů a odpověď ano 9,09% respondentů (viz graf 11).

Otázka č. 13 Spolupráci se speciálně pedagogickým centrem pro zrakově postižené hodnotíte jako:

Graf 12 - Prospěšnost SPC pro ZP v procesu integrace

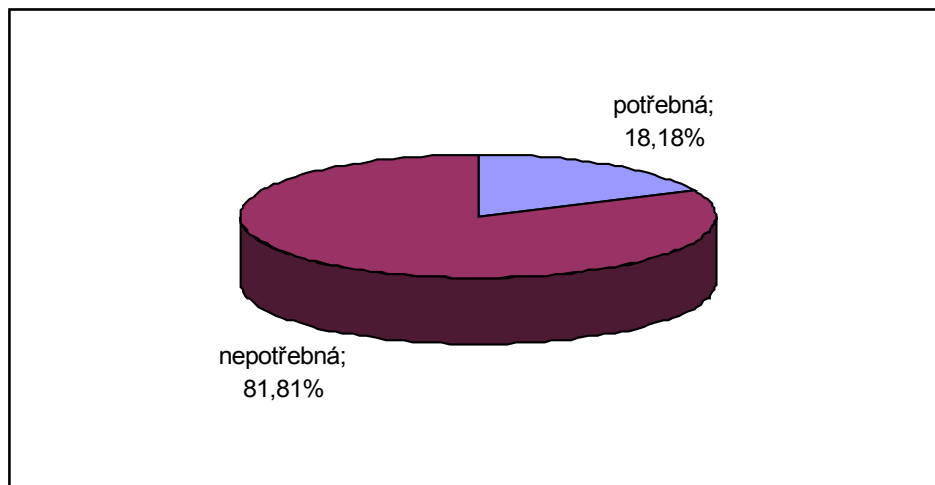

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 13 se snažila zjistit, jak hodnotí respondenti účast na integraci žáka se zrakovým postižením (viz graf 12). 51,52% respondentů spatřuje spolupráci s SPC pro ZP jako přínosnou a 48,48% cítí spolupráci s SPC pro ZP jako nezbytnou pro úspěšnou integraci. Nikdo neoznačil spolupráci jako bezúčelnou a zbytečnou.

Otázka č. 14 Pro úspěšnou výuku je (byla) nezbytná přítomnost asistenta pedagoga?

Graf 13 – Asistent pedagoga

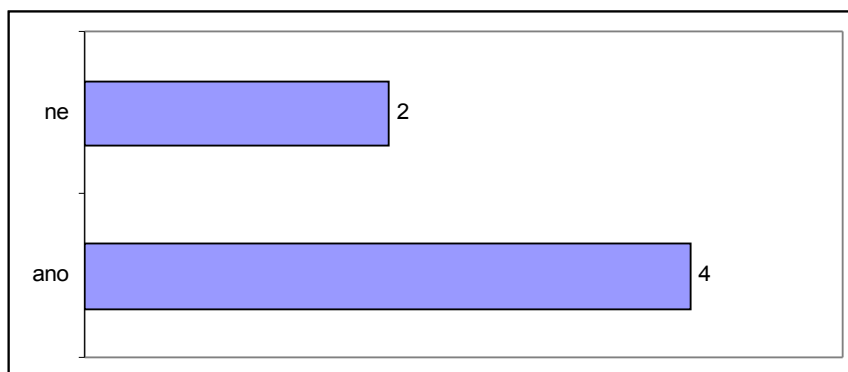

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 14 bylo zjišťováno, zda integrovaný žák potřebuje při výuce asistenta pedagoga (viz graf 13). Jak již ukazuje graf, tak 81,81% respondentů uvedlo, že asistenta pedagoga integrovaný žák během výuky nepotřebuje. 18,18% respondentů uvedlo, že naopak pro úspěšnou výuku je přítomnost pedagoga nezbytná.

Otázka č. 15 Při zřízení funkce asistenta pedagoga se u Vás vyskytly nějaké problémy?

Graf 14 – Výskyt problému

Zdroj: Vlastní výzkum

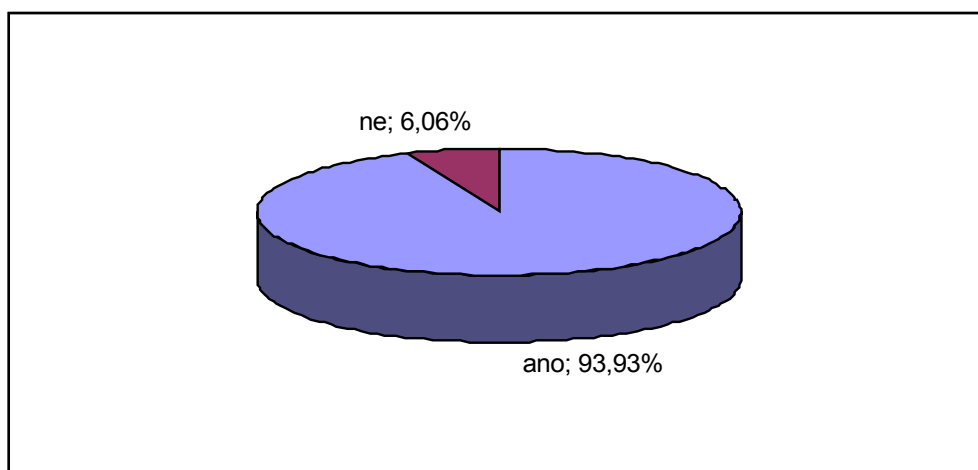
Otázka č. 15 reaguje na kladné zodpovězení otázky č. 14. 4 % respondentů se vyskytly problémy při zřízení této funkce a u 2 respondentů se problémy při zřizování nevyskytly (viz graf 14).

Otázka č. 16 Pokud se problémy vyskytly, jaké?

Pokud respondent zvolil v předchozí otázce č. 15 variantu ano, tak v této otázce měl uvést již konkrétní problémy. Všechny 33 respondentů (100%) se shodli na problému, který představuje varianta odpovědi nedostatek financí ze strany zřizovatele na odměnu asistenta. Nikdo nevybral možnost nedostatečný zájem ze strany zřizovatele, nedostatek prostoru ve třídě, nedostatek kvalifikovaného personálu, neochota ze strany pedagogů, SPC pro ZP neposkytlo doporučení, nesouhlas ze strany rodičů.

Otázka č. 17 Používá žák kompenzační pomůcky (Pichtův psací stroj, digitální zvětšovací lupa, televizní zvětšovací lupa, příložní lupa, prismatický monokulár...)?

Graf 15 - Používá žák kompenzační pomůcky?

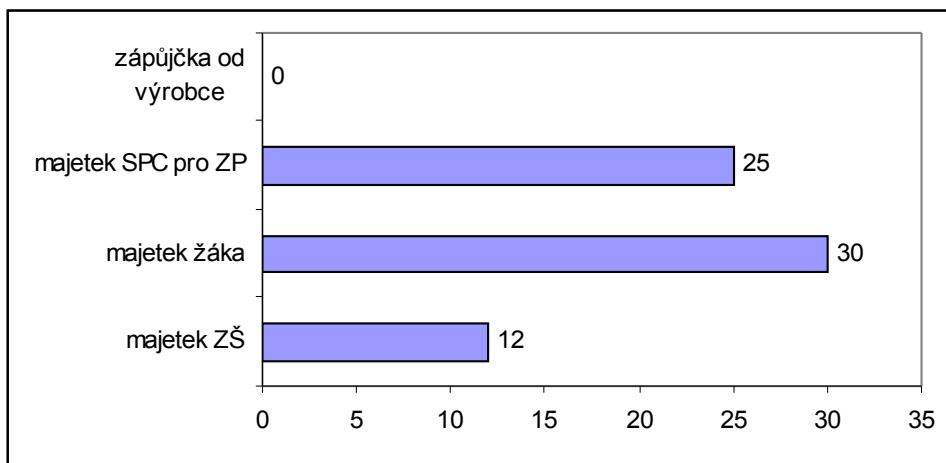

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 17 zjišťuje, zda integrovaný žák vůbec používá kompenzační pomůcky. Odpověď ano, zvolilo 93,93% respondentů. Odpověď ne zvolilo 6,06% respondentů a nikdo nezvolil variantu nevím (viz graf 15).

Otázka č. 18 Pokud jste odpověděli na předchozí otázku kladně, pomůcky jsou:

Graf 16 - Majitel pomůcek

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 18 reagovala na kladné zodpovězení otázky č. 17 a tak zjišťovala, kdo je vlastníkem daných pomůcek (viz graf 16). V 30 případech je vlastníkem pomůcky samotný žák, v 25 případech je pomůcka zapůjčena z SPC pro ZP a ve 12 případech je pomůcka majetkem základní školy. Ani jedna odpověď neoznačila možnost zapůjčené od výrobce.

Otázka č. 19 Ze zkušeností, které jste získali během integrace, vyhověli byste opět v budoucnu žádosti rodičů a speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené a integrovali byste ve Vaší základní škole žáka se zrakovým postižením?

V otázce č. 19 byl položen dotaz ohledně vyhovění žádosti o další integrace zrakově postiženého žáka. Všech 33 respondentů uvedlo, že by v budoucnu vyhověli žádosti rodičů, SPC pro ZP a žáka se zrakovým postižením by integrovali.

Otázka č. 20 Pokud jste odpověděli na předchozí otázku "ne", byli byste ochotni uvést důvody proč? Pokud ne, ponechte pole prázdné.

Na otevřenou a zároveň poslední otázku v dotazníku neodpověděl ani jeden z dotázaných.

4.2 Kazuistiky klientů SPC pro ZP

Výstupem kvalitativního výzkumu jsou kazuistiky vybraných klientů SPC pro ZP Plzeň, kteří jsou nebo byli v péči jeho pracovníků. Byly vytvořeny na základě obsahové analýzy spisové dokumentace.

4.2.1 Kazuistika 1

Klientkou je 12-letá dívka se zrakovým postižením, žijící trvale bytem v Plzeňském kraji. Ve školním roce 2007/2008 navštěvuje 6. třídu základní školy v místě bydliště. Klientce byly přiznány mimořádné výhody 3. stupně a je držitelkou průkazu ZTP/P.

Diagnóza: Atrophia disci n. II. partialis bil., entropie alt sensorica

Rodinná anamnéza:

matka - zdravá, bez zrakové vady

otec - zdravý, bez zrakové vady

mladší sourozenec - diagnostikována zraková vada

Osobní anamnéza:

Klientka se narodila z rizikového těhotenství. Porod proběhl bez komplikací a v termínu. V současnosti jsou zrakové funkce dívky v pásmu těžké slabozrakosti. Dominantním okem je oko pravé, na kterém je patrný strabismus divergens. Zraková ostrost je snížena do blízka i do dálky. Brýlová korekce vadu nelepší, nepoužívá ji.

Psychomotorický vývoj:

Psychomotorický vývoj probíhal zcela v normě, bez větších odchylek. Na přelomu roku 1999/2000 matka zpozorovala, že dívka má problémy se zrakem. Začala hledat předměty, narážela do předmětů a měla problém s vyhýbáním se překážkám. Na základě oftalmologického vyšetření byla diagnostikována u dívky Atrophia disci n. II. partialis bil., entropie alt sensorica.

Sluchově a hmatově je velmi šikovná.

Poradenská péče:

Na základě doporučení oftalmologa, matka klientky kontaktovala speciálně pedagogické centrum, kdy probíhala intenzivní spolupráce mezi klientkou, rodinou, vzdělávací institucí a speciálně pedagogickým centrem. O prázdninách roku 2006 rodina změnila místo trvalého pobytu mimo rámec kraje. V červnu 2006 kontaktovalo stávající SPC pro ZP SPC pro ZP Plzeň se žádostí o předání klientky. Současně kontaktoval SPC pro ZP Plzeň ředitel potencionální základní školy s prosbou, jak vzdělávat žáka se zrakovým postižením. Ředitel školy do této doby neměl žádnou vlastní zkušenost s integrací zrakově postiženého dítěte, ale s přijetím ke vzdělávání žáka se zrakovým postižením souhlasil. SPC pro ZP Plzeň poskytlo veškeré informace, nejen právní podklady - zákony, vyhlášky, ale i praktické rady a doporučení. Speciální pedagožkou za spolupráce ostatních pracovníků SPC pro ZP bylo vystaveno a vypracováno následující: zrakový list žáka se zrakovým postižením, vyjádření SPC pro ZP, bez něhož by nemohla být dívka integrována, návrh na ekonomickou rozvahu a doporučení na asistenta pedagoga. Bylo nabídnuto zapůjčení pomůcek pro zrakově postižené a spolu s ředitelem školy byl sestaven plán metodických návštěv. Problematické pro školu bylo i sestavení IVP, jelikož neměli zkušenost s takto postiženým žákem. Při metodické návštěvě bylo provedeno i setkání s pedagogy, kteří měli menší obavy ze zvládnutí integrace. Vše bylo s pedagogy probráno, byli seznámeni se zrakovou diagnózou dívky a s přístupy, jak pracovat s takto zrakově postiženou dívkou. Důležitou otázkou byla i přítomnost asistenta pedagoga ve výuce. Se zřízením této funkce byli problémy, jelikož zřizovatel, v tomto případě krajský úřad neposkytl celou výši požadovaných financí na mzdové ohodnocení asistenta.

Současný stav při integraci v základní škole:

Ve školním roce 2007/2008 navštěvuje 6. třídu základní školy v místě bydliště. Tento školní rok již integrace probíhá bez jakýchkoliv problémů. Před nástupem dívky do nové základní školy bylo nutné seznámit ředitele školy s podmínkami vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.

Své pracovní místo má klientka v 1. řadě u okna. K dispozici má i asistenta pedagoga. K dispozici má lavici se sklopnou deskou. Osvětlení pracovní plochy a třídy klientce vyhovuje. Okna jsou opatřena žaluziemi. Při psaní používá psací pomůcky s výraznou stopou černé barvy. Používá sešity pro slabozraké žáky. Do blízka čte J.č. 15-14 s použitím kontrastní podložky pod čtený text. Orientační diagnostika barvocitu dle Velhagenových tabulek je plánovaná při příští metodické návštěvě, ale barvocit je zřejmě porušen. Dívka má obtíže v prostorové orientaci a samostatném pohybu, ve vnímání prostoru a prostorových vztazích. Má obtíže ve zrakově analyticko-syntetické činnosti a při práci s grafickým materiálem. Zraková diagnóza má vliv i na psychiku dívky a především na podaný výkon ve škole.

Brylovou korekci nepoužívá. Ze speciálních pomůcek pro zrakově postižené má v současné době k dispozici zvětšovací asférickou 4x zvětšující lupu zahraniční výroby, zvětšovací kamerovou televizní lupu, 5 dílnou skládací bílou hůl. Doporučeny filtrové brýle a prismatický monokulár.

Částečně má osvojeny prvky POSP, učí se samostatnou chůzi s bílou holí a chůzi s průvodcem. Základy těchto speciálních dovedností byli získány již v době evidence předcházejícího SPC pro ZP.

Za klientkou pravidelně dojíždí celý tým pracovníků SPC pro ZP. I přes veškerá úskalí, které se objevily na začátku a i v průběhu celého prvního školního roku v nové základní škole, integrace probíhá i v letošním školním roce.

4.2.2 Kazuistika 2

Klientkou je 16-letá dívka se zrakovým postižením, žijící trvale bytem v Plzeňském kraji. Ve školním roce 2007/2008 navštěvuje 9. třídu základní školy pro zrakově postižené.

Diagnóza: Myopia gravis, degenerace sítnice

Rodinná anamnéza:

v rodině je genetická zátěž

matka – zraková vada

otec - bez zrakové vady

2 mladší sourozenci - diagnostikována zraková vada

Osobní anamnéza:

Klientka se narodila z fyziologického těhotenství. Porod proběhl bez komplikací a v termínu.

Psychomotorický vývoj:

Psychomotorický vývoj probíhal dle slov matky v normě.

Poradenská péče:

Ve věku 6 let rodiče dívku přihlásili do mateřské školy v místě bydliště. V té době to byla pro mateřskou školu úplně nová zkušenost a měla zájem vzdělávat a vytvořit podmínky pro výchovu zrakově postiženého dítěte. Doposud neměli možnost vzdělávat dítě se zrakovým postižením. Z tohoto důvodu se obrátila ředitelka mateřské školy na školský úřad, který kontaktoval SPC pro ZP. Následně byla nabídnuta pomoc mateřské škole s vytvořením podmínek pro vzdělávání dítěte se zrakovým postižením. Rodiče byli kontaktováni, zda souhlasí se spoluprací při vzdělávání jejich dcery. Po seznamovací schůzce na půdě speciálně pedagogického centra byla provedena speciálně pedagogická diagnostika a pro mateřskou školu byl vypracován zrakový list, kde se pracovníci mateřské školy mohli blíže seznámit s diagnózou klientky a s doporučenými postupy, jak pracovat s takto postiženým dítětem. SPC pro ZP vytvořilo veškeré podklady nezbytné pro integraci. Byl vypracován mimo zrakového listu i návrh na ekonomickou rozvahu a vyjádření SPC pro ZP a spoluúčast na tvorbě IVP. Přítomnost asistenta při vzdělávání nebyla ze strany SPC pro ZP nutná.

Zrakové funkce se pohybovaly v pásmu slabozrakosti. Zraková ostrost do dálky obou očí byla snížena, přetrvávaly obtíže s rozlišováním detailů při vidění do dálky. Oftalmologem byla doporučena oftalmologem brýlová korekce.

Na kolektiv dětí si klientka zvykla velmi rychle.

Prostorová orientace byla částečně ztížena snížením viděním do dálky, při pohybu pro klientku v neznámém prostředí a za šera byl nutný zvýšený dohled a doprovod. To platilo i při chůzi po schodech, při přesunech z budovy do budovy, při pohybu v městském provozu. V rámci smyslových cvičení bylo pedagogům doporučení se zaměřit na cvičení rozvoje prostorové orientace v kombinaci využití zachovalých zrakových funkcí a ostatních smyslů v oblasti prostorové orientace v mikro a makro prostoru. Při tělesné výchově bylo doporučeno vzhledem ke zrakové diagnóze s ohledem na bezpečnost cvičit vše, na co dívka sama zrakově stačí za předpokladu zvýšené pozornosti na nárazy a otřesy hlavy.

Bylo doporučeno klientce při přímé zrakové práci poskytnout delší čas na vypracování úkolů, zařazovat při delší práci krátké přestávky s následným střídáním činností s možností relaxace a procvičování všech smyslů (sluch, hmat, čich). Obtíže se vyskytly s rodiči klientky. Rodinné prostředí se stalo málo podnětným, docházka do mateřské školy nebyla pravidelná a komunikace s mateřskou školou začala váznout.

Do základní školy nastoupila klientka po 1 odkladu školní docházky v místě bydliště. Se začleněním do kolektivu nových vrstevníků nebyl problém, jelikož spolužáky znala z mateřské školy. Ředitelka základní školy byla nakloněna integrovat žákyni se zrakovým postižením, přestože neměla s integrací žádnou zkušenost. SPC pro ZP s předstihem začalo připravovat podmínky k integraci (seminář pro pedagogy, podklady nezbytné pro integraci).

Spolupráce s rodinou byla problematická. Rodina se často stěhovala a změnu bydliště a školy zapomínala nahlašovat SPC pro ZP, což mělo vždy za následek přerušení metodických návštěv. Klientka měla již od mateřské školy doporučenou brýlovou korekci. Rodina k nošení brýlí přistupovala velmi vlažně. Často se stávalo, že pedagogové sami kontaktovali centrum, že dívka nenosí do školy brýle. Rodičům při každé návštěvě bylo doporučeno, aby brýle nosila celodenně a každý den, ale rodiče na tato doporučení nereagovali.

Ve třídě měla své místo v první řadě uprostřed přímo před tabulí. K dispozici měla školní lavici se sklopnou deskou. Osvětlení třídy bylo dostačující. Vzdělávání probíhalo podle IVP bez přítomnosti asistenta pedagoga. Při školní práci byly

zvětšovány texty podle individuálních potřeb, při vypracování úkolů má dostatek času na jejich vypracování. Speciální sešity se širokou linkou nepoužívá a ani nepoužívala. Během metodických návštěv byly vyzkoušeny i optické pomůcky a následně pořízena zvětšovací lupa. Byla vybrána zvětšovací lupa 4x zvětšující, která byla hrazena zdravotní pojišťovnou.

Prospěchově klientka patřila mezi průměrné žáky. Což mohlo být ovlivněno její vysokou absencí ve škole.

Zraková diagnóza se vzhledem k dědičné zátěži v průběhu školní docházky měnila. V pátém ročníku základní školy oftalmolog diagnostikoval těžkou degeneraci sítnice včetně makuly. Po zvážení byla rodičům doporučena nejen návštěva, ale i přechod na základní školu pro zrakově postižené. Základní škola, kde probíhala integrace souhlasila s ukončením vzdělávání na jejich škole. A to nejen z důvodu, že speciální škola je vybavena kompenzačními pomůckami, ale především z důvodu vysoké absence a nedostatečného rodinného prostředí, které bylo i nepodnětné. Rodiče nakonec s přestupem souhlasili a klientka v současné době navštěvuje speciální základní školu.

4.2.3 Kazuistika 3

Klientem je 10-letý chlapec se zrakovým postižením, žijící trvale bytem v Plzeňském kraji. Ve školním roce 2007/2008 navštěvuje 3. třídu základní školy pro zrakově postižené. Po dobu integrace v SPC pro ZP byly klientovi přiznány mimořádné výhody 3. stupně a je držitelem průkazu ZTP/P.

Diagnóza: Myopia gravis bilat., Nystagmus

Rodinná anamnéza:

matka - zdravá, zrakové funkce korigovány brýlemi

otec - zdrav, bez zrakové vady

starší sourozenec – bez zrakové vady

Osobní anamnéza:

Klient se narodil z fyziologického těhotenství. Porod proběhl bez komplikací a v termínu.

V současnosti jsou zrakové funkce chlapce v pásmu těžké slabozrakosti. Dominantním okem je oko levé. Zraková ostrost je snížena do blízka i do dálky. Používá brýlovou korekci. Od 7. měsíce je v péči očního oddělení fakultní nemocnice (podezření na glaukom). Zrak je kompenzován brýlovou korekcí. Oftalmologem byly doporučeny kontaktní čočky, které se ovšem neosvědčily, především obtíže činilo jejich nasazování.

Psychomotorický vývoj:

Psychomotorický vývoj byl ovlivněn vrozenou zrakovou vadou.

Poradenská péče:

Na základě doporučení ředitelky mateřské školy, která již měla zkušenost s výchovou dítěte se zrakovým postižením, rodiče kontaktovali speciálně pedagogické centrum a byla domluvena spolupráce při integraci.

Stav při integraci v mateřské škole

Jelikož ředitelka mateřské školy v minulosti již integrovala dítě se zrakovým postižením, znala veškerou problematiku týkající se samotné integrace. SPC pro ZP vytvořilo veškeré podklady nebytné pro integraci (odborný posudek, ekonomickou rozvahu) a vypracovalo pro pedagogy zrakový list. Ředitelce mateřské školy byly předány základní informace o speciální mateřské škole pro zrakově postižené a nabídnuta možnost návštěvy a konzultace v ní.

Klient se v mateřské škole velmi dobře adaptoval. Samostatný pohyb ve známých prostorech mu nečinil problémy i přes velké absence, které byly zapříčiněny zvýšenou nemocností. I přesto že mateřská škola byla vybavena bezpečnostními prvky, ze strany SPC pro ZP bylo doporučeno ještě jejich zvýraznění. Klient měl označené své

pracovní místo. Celkově třída působila dostatečně prostorně a byla prosvětlena denním světlem. Okna byla opatřena závěsy. Materiální vybavení třídy bylo na vysoké úrovni. Didaktické pomůcky a hračky splňovaly veškeré zásady (velké, barevné, kontrastní, ozvučené, ...)

Během metodických návštěv byly zjištěny obtíže při orientaci na dálku. Při práci a hře si klient přibližoval předměty, ať se jednalo o hračky, knížky, obrázky blízko k levému oku a pedagožky v MŠ postřehly, že si natáčí hlavu. Byl jim vysvětlen, důvod natáčení hlavy.

Pedagogové mateřské školy se plně věnovali rozvoji hmatového, sluchového a čichového vnímání dle doporučení speciální pedagožky centra. Návčik probíhal individuálně nebo v rámci celé skupiny.

Během předposledního roku docházky v mateřské škole se řešil i první odklad školní docházky z důvodu školní nezralosti, který byl doporučen psychologem a podpořen ze strany SPC pro ZP. Rodiče byli již v tento okamžik rozhodnutí, že povinnou školní docházku bude plnit v základní škole pro zrakově postižené. Jejich rozhodnutí podpořila nejen návštěva v této škole, ale i skutečnost, že v základní škole v místě bydliště jsou jednotlivé třídy silně obsazeny a oproti speciální škole, kde je třída obsazena 8-10 žáky, mu zde bude věnována individuální péče.

Klient nebyl jen v péči SPC pro ZP, ale i v péči logopeda. V mateřské škole měli k dispozici speciální pedagožku, která se věnovala nápravě řeči. Pravidelná řečová cvičení probíhala i v domácím prostředí.

Klient byl vzděláván jako žák se speciálními vzdělávacími potřebami a byl vzděláván dle IVP. Byl stanoven krátkodobý a dlouhodobý plán. Dlouhodobý plán se zaměřil především na logopedickou nápravu, zrakovou péči, na rozvoj samostatnosti a rozvoj sociálních a hygienických návyků. V krátkodobý plán se zaměřoval v časovém rozsahu vždy na 2 měsíce a to na rozumovou oblast, komunikační dovednosti, zrakovou výchovu, sebeobsluhu.

Metodické návštěvy SPC pro ZP byly realizovány na půdě mateřské školy, ale i v SPC pro ZP, kterých se zúčastňovali všichni členové pracovního týmu.

Rodina se do celého procesu integrace velmi dobře zapojila a spolupráce mezi rodinou, mateřskou školou a SPC pro ZP fungovala po celou dobu integrace bez obtíží.

V současné době klient navštěvuje základní školu pro zrakově postižené, kde patří mezi žáky dosahující vynikající výsledky. Navštěvuje zde školní klub, keramický kroužek a věnuje se hře na hudební nástroj.

5 DISKUZE

Otázky v úvodu dotazníku směřovaly ke zjištění, ve kterém okrese Plzeňského kraje sídlí základní škola. Nejvyšší zastoupení 27,27% představoval okres Plzeň město, následovaly okresy Plzeň sever a jih 15,15%, shodně 12,12% měl okres Klatovy, Domažlice a Tachov a s 6,06% okres Rokycany.

Z celkového počtu zodpovězených dotazníků 33 (67,35%) základních škol mělo již možnost integrovat nebo v tomto školním roce integrují žáka se zrakovým postižením. Integrace probíhá nebo probíhala ve 13 (39,39%) případech na prvním stupni, v 11 (33,33%) případech na druhém stupni a 9 (27,27%) má zkušenost s integrací žáka se zrakovým postižením na prvním i druhém stupni. Pro 29 základních škol vzdělávání žáka se zrakovým postižením představovala první zkušenost s integrací této skupiny handicapovaných. Pokud bychom rozdělili zrakové postižení do kategorií, nejčastěji ředitelé základních škol integrují žáky s lehkou a střední slabozrakostí 69,70%, následuje těžce slabý zrak 21,21% těžká slabozrakost a skupina poruch jednoduchého binokulárního vidění 3,03%. Z výše uvedeného lze konstatovat, že v Plzeňském kraji dochází k integraci zrakově handicapovaných žáků a to nejčastěji na prvním stupni základní školy, ale není ani výjimečná zkušenost s integrací na obou stupních základní školy. Většinou se jednalo o první zkušenost s integrací takto postiženého žáka. Z výsledků lze i usuzovat, že zástupci základních škol se nebrání integraci žáků, kteří mají diagnostikovanou zrakovou vadu spadající do kategorie těžce slabého zraku.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že pouze 36,36% integrovaných žáků se zrakovým postižením dokončilo na základní škole povinnou školní docházku. Z tohoto čísla nelze usuzovat, že by základní školy měly problémy nebo nebyly schopny vzdělávat žáka s tímto handicapem, ale jak z možných odpovědí vyplývá, nejčastěji je žák vzděláván na prvním nebo druhém stupni, tudíž nemohl tak dokončit povinnou školní docházku nebo se jednalo o situaci, kdy hlavním důvodem bylo zhoršení zrakové diagnózy a na doporučení SPC pro ZP došlo k přestupu na základní školu pro zrakově postižené.

Co se týče první informace, která se týkala potencionální integrace, zástupci základních škol ji získali ve 23 případech od SPC pro ZP, které má v péči zrakově postižené klienty. I samotní rodiče zrakově postižených dětí oslovují ředitele základních škol. Zástupci základních škol mají možnost veškeré otázky týkající se integraci konzultovat nejen v SPC pro ZP, ale i se svým zřizovatelem. 57,57% respondentů se domnívá, že množství a kvalita informací, které jim poskytl a poskytuje zřizovatel ohledně integrace jsou dostačující, z celkového počtu 36,36% vnímá kvalitu a množství za pouze částečnou a pouze 6,06% jako za nedostatečnou.

Okruh otázek se zaměřoval i na možná úskalí, která jsou spojena s integrací. Ať se již jedná o administrativní stránku věci a finanční jistění. Ze získaných výsledků lze usuzovat, že administrativa spojená s integrací je nadměrná (55,52% odpovědí) a finanční podpora (66,66% odpovědí) kterou základní školy získávají od zřizovatele dokáží pouze částečně pokrýt náklady spojené s integrací žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, což je bezesporu i žák se zrakovým postižením.

Speciálně pedagogickému centru pro zrakově postižené jsem věnovala samostatnou kapitolu v teoretické části, proto bylo na místě v praktické části mu věnovat několik otázek. Již v otázce č. 8 vyplynulo, že prvotní integrace o možnosti vzdělávat žáka se zrakovým postižením přišla ze strany SPC pro ZP, ale i sami zástupci základních škol v otázce č. 13 spatřují spolupráci s centrem v 51,52% jako přínosnou a v 48,48 % jako vyloženě nezbytnou. Nikdo se nevyjádřil o spolupráci s centrem jako o bezúčelné. 93,94% respondentů uvedlo ano, na otázku, zda žák používá kompenzační pomůcky. Otázka č. 18 zjišťovala, kdo je majitelem kompenzační pomůcky v případě, že žák tyto pomůcky používá. Z výsledků lze konstatovat, že SPC zapůjčuje kompenzační pomůcky dle přílohy č.2 Vyhlášky č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Další okruh otázek jsem zaměřila na samotnou osobu asistenta pedagoga. Ve školském zákoně je uvedeno, že ředitel vzdělávací instituce může zřídit funkci asistenta pedagoga na základě vyjádření školského poradenského vyjádření. Pouze 6 respondentů (18,18%) uvedlo, že pro úspěšnou výuku je nebo byla nezbytná přítomnost asistenta pedagoga. Z tohoto počtu 4 respondenti měli problém při zřízení funkce asistenta.

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že hlavním problémem bylo nedostatek financí ze strany zřizovatele na odměnu asistenta.

Na samotný závěr dotazníku jsem sestavila otázku zaměřenou na vlastní zkušenost ať již pozitivní nebo negativní a položila dotaz zda by respondenti opět vyhověli žádosti rodičů, speciálně pedagogického centra a integrovali by opět žáka se zrakovým postižením. Všech 33 respondentů se shodlo na kladné odpovědi. Z tohoto důvodu zůstala otázka č. 20 zcela nezodpovězena.

Z tohoto výčtu lze konstatovat, že v Plzeňském kraji je realizována integrace žáků se zrakovým postižením, nejčastěji v okrese Plzeň město. Většinou se jednalo o první zkušenost s integrací žáka se zrakovým postižením. Výchova a vzdělávání této skupiny handicapovaných dětí probíhá nebo probíhala na obou stupních základní školy. Nejčastěji zastoupenou kategorií zrakové vady byla kategorie lehké a střední slabozrakosti. Vzdělávání ale byli i žáci s těžším postižením, které spadá do kategorie těžce slabý zrak a těžká slabozrakost. Ověřilo se, že úloha speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené má nezastupitelnou roli v celém procesu integrovaného vzdělávání. Pokud jde o problémy a úskalí doprovázející proces integrace, z výzkumu vyplynulo, že integrace opravdu s sebou přináší i negativa, a to v podobě vyšší administrativy, poskytnuté finanční prostředky dokáží pouze částečně pokrýt náklady na nákup pomůcek, na úpravu prostředí, či finanční odměně pedagogům. Mnozí žáci potřebují k výuce asistenta pedagoga. Zástupci základních škol se zřízení této funkce nebrání, ale opět naráží na problém nedostatku financí. Vše výše zmiňované potvrzují i praktické zkušenosti z mé pracovní praxe. Pozitivní je ale zjištění, že i přes veškerá úskalí se ředitelé škol nebrání přijímání handicapovaných žáků do svých škol.

V dostupných zdrojích zabývajících se problematikou integrace zrakově postižených se velmi zřídka setkáme s popisem negativ, které dokáže přinést celý proces integrace. Chtěla bych zde minit zkušenosti z akreditovaného semináře nesoucí název Integrace jedinců se speciálními potřebami pořádaným PaedDr. Olgou Zelinkovou, kterého se zúčastnili speciální pedagogové a pedagogové běžného vzdělávacího proudu vzdělávající právě integrované žáky. Pro srovnání použiji i

informace získané z literatury. Bazalová a Vágnerová (2, 35) uvádí následující negativa doprovázející integraci:

- Speciálně pedagogická péče nemusí být vždy plně ze strany základní školy zajištěna. Obzvláště pokud jde o žáka s nevidomostí, kdy výuka probíhá v Braillově písmu.
- Vysoký počet žáků ve třídě, což může mít za následek nedostatečný individuální přístup k žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Všeobecně vysoký počet žáků ve škole vede k většímu hluku, což může žák se zrakovým postižením vnímat jako obtěžující element.
- Pokud žák nezapadne do kolektivu spolužáků, kteří mu sice neublíží, ale na druhé straně si ho nevšímají, může být v izolaci
- Z důvodu integračního snažení se v běžných základních školách mění postavení učitelů a speciálních pedagogů a postupně se mění jejich úkoly při výchově a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Nedostatek náročných didaktických pomůcek a chybění architektonických úprav

Výstup ze semináře:

- Menší naděje integrovaných na úspěch v kolektivu nesoucí s sebou riziko izolovanosti
- Šikana
- Nespolupráce rodiny s pedagogy
- Vyčlenění dětí od vrstevníků se stejným postižením, ale i samotných rodičů postižených dětí
- Integrace přináší pro žáka velkou psychickou zátěž
- Možný nesouhlas rodičů dětí bez postižení
- Velká zátěž pro pedagogy
- Nedostatek podpory pedagogů
- Vysoké materiální zabezpečení
- Větší výskyt problémů na druhém stupni

Na samotný závěr této kapitoly lze podotknout, že za ukazatel úspěšné integrace lze brát spokojenost dítěte, pedagoga, rodiny, spolužáků a jejich rodičů.

6 ZÁVĚR

Pojem integrace v českých poměrech velmi rychle zdomácněl a stal se velmi frekventovaným výrazem především ve školství. Samotná integrace žáků se zrakovým nebo s jiným postižením prošla od počátku roku 90. minulého století určitým vývojem. Ať už se jednalo o vývoj legislativní, tak i vývoj ve vzdělávání samotných pedagogů.

Cílem diplomové práce bylo zmapovat a objektivně poukázat na případné problémy a rizika provázející plnou integraci zrakově znevýhodněných dětí do běžného kolektivu zdravých vrstevníků. Splnění tohoto cíle jsem docílila studiem odborné literatury i zdrojů a výzkumem za použití kvalitativní a kvantitativní metody.

Teoretickou část práce lze využít jako metodický materiál pro pedagogy vzdělávacích institucí připravujících se na integraci dítěte se zrakovým postižením.

Vlastní výzkum byl proveden za účelem zjištění, zda v Plzeňském kraji dochází k integraci žáků se zrakovým postižením a pokud ano, tak zda je integrace této skupiny žáků provázena problémy a úskalími.

Rozbor výsledků výzkumu lze nalézt v praktické části diplomové práce. Lze konstatovat, že cíl práce byl naplněn. Hypotéza č. 1, která předpokládala, že integrace žáka se zrakovým postižením je spojena s úskalími, jejichž řešení přesahuje současné kompetence ředitelů základních škol, byla potvrzena.

Na samotný závěr lze podotknout, že i přes veškerá úskalí, která potkávají zástupce základních škol, jsou tyto představitelé i nadále ochotni vyhovět žádosti zúčastněných stran a tyto žáky dál vzdělávat a vychovávat.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BARTOŇOVÁ, Miroslava, VÍTKOVÁ, Marie. *Strategie ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a specifické poruchy učení: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2007. vyd. Brno: Paido, 2007. 159 s. ISBN 978-80-7315-140-9.
2. BAZALOVÁ, Barbora. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v zemích Evropské unie a v dalších vybraných zemích*. 1. vyd. Masarykova univerzita 2006, 188 s. ISBN 80-210-3971-x.
3. HAMADOVÁ, Petra, et al. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 125 s. ISBN 978-80-7315-159-1.
4. JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2001. 142 s. ISBN 80-7254-192-7.
5. JESENSKÝ, Ján, JANIŠ, Kamil. *Malý slovník pomáhajících profesí*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 145 s. ISBN 80-7041-126-0.
6. KEBLOVÁ, Alena. *Čich a chuť u zrakově postižených*. 1. vyd. Praha: Septima, 1999. 30 s. ISBN 80-7216-081-8.
7. KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. vyd. Praha: Septima, 1999. 40 s. ISBN 80-7216-085-0.
8. KEBLOVÁ, Alena. *Integrativní vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 1. vyd. Praha: SEPTIMA, 1996. 100 s. ISBN 80-85801-65-5.
9. KEBLOVÁ, Alena. *náprava poruch binokulárního vidění*. 1. vyd. Praha: Septima, 2000. 48 s. ISBN 80-7216-121-0.

10. KEBLOVÁ, Alena. *Sluchové vnímání u zrakově postižených*. 1. vyd. Praha: SEPTIMA, 1999. 32 s. ISBN 80 7216-080-X.
11. KEBLOVÁ, Alena. *Zrakově postižené dítě*. 1. vyd. Praha: Septima, 2001. 68 s. ISBN 80-7216-191-1
12. KOLÍN, Jan. *Oční lékařství*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 109 s. ISBN 978-80-246-1325-3.
13. KUDELOVÁ, Ivana, KVĚTOŇOVÁ, Lea. *Malé dítě s těžkým poškozením zraku : Raná péče o dítě se zrakovým a kombinovaným postižením*. 1. vyd. Brno: Paido, 1996. 41 s. ISBN 80-85931-24-9.
14. KVAPILÍKOVÁ, Květa. *Přehled chorob zrakového ústrojí*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2003. 57 s. ISBN 80-7013-380-5.
15. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Edukace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v raném a předškolním věku*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004. 126 s. ISBN 80-7315-063-8.
16. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. 70 s. ISBN 80-85931-84-2.
17. LUDÍKOVÁ, Libuše. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 140 s. ISBN 80-244-1154-7.
18. LUDÍKOVÁ, Libuše, SOURALOVÁ, Eva. *Speciální pedagogika 5*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2006. 44 s. ISBN 80-244-1213-6.
19. MACHÁČEK, Pavel. *Osvětlení a slabozrakost: Jak správně svítit a vytvořit vhodné podmínky pro slabozrakého člověka*. 1. vyd. Praha: [s.n.], 2002. 48 s. ISBN 80-238-9231-2.

20. MICHALÍK, Jan. *Škola pro všechny aneb Integrace je když ...* 1. vyd. ZŠ Integra: [s.n.], 2002. 56 s. ISBN 80-238-9885-X.
21. MICHALÍK, Jan. *Školská integrace dětí se zdravotním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 135 s. ISBN 80-7067-981-6.
22. MORAVCOVÁ, Dagmar. *Zraková terapie slabozrakých: jak efektivně využít slabý zrak*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. 39 s. ISBN 978-7254-949-8.
23. MORAVCOVÁ, Dagmar. *Zraková terapie slabozrakých pacientů s nízkým vizem*. Praha: Triton, 2004. 203 s. ISBN 80-7254-476-4.
24. MUŽÁKOVÁ, Monika. *Aspekty integrace lidí se zrakovým postižením v zrcadle historie spolkové činnosti*. Praha: [s.n.], 2004. 95 s.
25. MÜLLER, Oldřich. *Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 289 s. ISBN 80-244-0231-9.
26. NOVOTNÁ, Lenka, HŘÍCHOVÁ, Miloslava, MIŇHOVÁ, Jana. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2004. 82 s. ISBN NEVIM.
27. OPATŘILOVÁ, Dagmar, et al. *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 292 s. ISBN 80-210-3977-9.
28. PEUTELSCHMIEDOVÁ, Alžběta a kol. *Reflexe speciální pedagogiky v kontextu opatření Evropské unie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 134 s. ISBN 80-244-1444-9.
29. PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

30. PŘINOSILOVÁ, Dagmar. *Diagnosotika ve speciální pedagogice: Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007. 178 s. ISBN 978-80-7315-142-3
31. RENOTIÉROVÁ, Marie, LUDÍKOVÁ, Libuše. *Speciální pedagogika*. 2. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 313 s. ISBN 80-244-0873-2.
32. ROZSÍVAL, Pavel, et al. *Oční lékařství*. 1. vyd. Praha: Galén, 2006. 373 s. ISBN 80-762-404-0.
33. ŠTRÉBLOVÁ, Miroslava. *Poznááme svět se zrakovým postižením: Úvod do tyflopédie*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, 2002. 67 s.
34. VÁGNEROVÁ, Marie. *Oftalmopsychologie dětského věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 182 s. ISBN 80-7184-053-X.
35. VÁGNEROVÁ, Marie, et al. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 230 s. ISBN 80-7184-929-4.
36. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
37. VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-245-1074-4.
38. VALENTA, Milan a kol. *Přehled speciální pedagogiky a školska integrace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 322 s. ISBN 80-244-0698-5.
39. VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.
40. VÍTKOVÁ, Marie a kol. *Možnosti reedukace zraku při kombinovaném postižení*. 1. vyd. Brno: Paido, 1999. 94 s. ISBN 80-85931-75-3.

41. ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: nástroje pro prevenci, nápravu a integraci*. Praha: Portál, 2001. 208 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-544-X.
42. *Integrace v Evropě: Zabezpečování péče pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Trendy ve 14 evropských zemích*. Praha: [s.n.], 2002. 184 s. ISBN 87-90591-01-1.
43. Braillovská tiskárna. Wikipedie. [online]. [cit. 18-03-08]. Available from www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Braillovská_tiskárna>.
44. Hluchoslepí mezi námi. *LORM společnost pro hluchoslepy*. [online]. [cit. 18-03-08]. Available from www: <<http://www.lorm.cz/download/HMN/obsahCD/brozura/brozura.html#kapitola-9>>.
45. Integrace žáka se zrakovým postižením. *Škola v praxi*. [online]. [cit. 25-04-08]. Available from www: <<http://wp.wpublisher.cz/skolavpraxi/index.php?ID=224>>.
46. Komerční zvětšovací televizní lupy. *Spektra*. [online]. [cit. 18-03-08]. Available from www: <<http://www.spektra.eu/lupa-clearview.php>>.
47. Kontakty. *Asociace Pracovníků Speciálně Pedagogických Center*. [online]. [cit. 15-04-08]. Available from www: <<http://www.apspc.cz/sekce/7-kontakty>>.
48. Pomůcky pro zdravotně postižené. *Informační systém pro zdravotně postižené BrailNet*. [online]. [cit. 18-03-08]. Available from www: <http://is.brailnet.cz/pomucky_vypis.php?name=&aid%5B%5D=2>.
49. Rozpis rozpočtu církevních škol a školských zařízení na rok 2007. *Církevní školství*. [online]. [cit. 05-03-08]. Available from www: <http://skolstvi.cirkev.cz/download/07_rozpis_rozpocet.doc>.
50. Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. *Ministerstvo vnitra*. [online]. [cit. 16-04-08]. Available from www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb053-91.pdf>>.
51. Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. *Ministerstvo vnitra*. [online]. [cit. 16-04-08]. Available from www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1997/sb044-97.pdf>>.

52. Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. *Ministerstvo vnitra* [online]. [cit.08-04-05]. Available from www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2005/sb020-05.pdf>>.
53. Sbírka zákonů a mezinárodních smluv. *Ministerstvo vnitra* [online]. [cit.5-04-08]. Available from www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2007/sb027-07.pdf>>.
54. Směrnice MŠMT k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. [cit.16-04-08]. Available from www: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/smernice-msmt-k-integraci-deti-a-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami-do-skol-a-skolskych-zarizeni>>.
55. Speciální hardware. *Helpnet.cz. Informační portál pro osoby se specifickými potřebami* [online]. [cit.11-02-08]. Available from www: <<http://www.helpnet.cz/zrakove-postizeni/kompenzacni-pomucky/specialni-hardware>> .
56. Učební plán speciální základní školy pro zrakově postižené. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. [cit. 15-04-08]. Available from www. <www.msmt.cz/vzdelavani/ucebni-plan-specialni-zakladni-skoly-pro-zrakove-postizene> .
57. Vyhláška č. 72/05 Sb.. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. [cit.16-04-08]. Available from www: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/sb020_05.pdf>.
58. Vše o zrakových vadách. *Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR* [online]. [cit.15-03-08]. Available from www: <<http://www.sons.cz/klasifikace.php>>.
59. Zákon 561/2004 Sb..*Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. [cit.16-04-08]. Available from www: <<http://www.msmt.cz/Files/Predpisy1/sb190-04.pdf>>.
60. Zákon č. 563/2004 Sb.. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchov*..[online]. [cit.16-04-08]. Available from www: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-o-pedagogickych-pracovnicich-a-o-zmene-nekterych-zakonu>> .
61. Zdravotní postižení. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. [cit.18-03-08]. Available from www. <<http://www.mpsv.cz/cs/8#dsp>>.

8 KLÍČOVÁ SLOVA

Zrakové postižení

Integrace

Žák se speciálními vzdělávacími potřebami

Speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené

9 SEZNAM ZKRATEK

SPC pro ZP – speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené

ZŠ – základní škola

MŠ – mateřská škola

IVP – individuálně vzdělávací plán

10 PŘÍLOHY

Příloha 1: Braillova abeceda

a		b		c		d		e	
l		2		3		4		5	
f		g		h		i		j	
6		7		8		9		0	
k		l		m		n		o	
p		q		r		s		t	
%									
u		v		w		x		y	
z		á		č		d'		é	
ě		í		ň		ó		ř	
š		ť		ú		û		ý	
ž		·		š		û		ý	
-		+		,		:		;	
"				/		?		!	
		(		)		*			

Příloha 2: Dotazník

Dotazník

Diplomová práce: Problematika integrace zrakově postiženého dítěte v období předškolního a školního věku v Plzeňském kraji

Tento dotazník je součástí mé připravované diplomové práce. Mým cílem je zmapovat situaci a získat cenný názor Vás odborníků, kteří denně přicházíte do kontaktu s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a řešíte situace spojené s jejich integrací. Vyplnění dotazníku Vám nezabere více než 10 minut Vašeho času a je zcela anonymní. Získané informace budou použity pouze pro účel vypracování diplomové práce.

Děkuji, **Martina Ježková**

---

1. otázka

Vaše škola má sídlo na území bývalého okresu:

Domažlice
Klatovy
Plzeň-jih
Plzeň-sever
Plzeň-město
Rokycany
Tachov

---

2. otázka

Vzdělávali jste nebo vzděláváte v tomto školním roce ve Vaší základní škole žáka se zrakovým postižením?

Ano

Ne

V případě, že jste odpověděli "Ne", nemusíte na další otázky odpovídat a přejděte, prosím, rovnou k odeslání dotazníku tlačítkem dole na této stránce.

---

3. otázka

Pokud ano, jeho vzdělávání probíhá (probíhalo) na kterém stupni?

Na prvním stupni
Na druhém stupni
Na prvním i na druhém stupni

---

4. otázka

Jedná (jednalo) se o Vaši první zkušenost s integrací žáka se zrakovým postižením?

Ano
Ne

---

5. otázka

Žák spadá podle zrakového postižení do kategorie zrakového postižení:

Lehká a střední slabozrakost
Těžká slabozrakost
Těžce slabý zrak
Praktická nevidomost
Úplná nevidomost obou očí
Porucha jednoduchého binokulárního vidění
Jiné

---

6. otázka

Integrovaný žák se zrakovým postižením dokončil povinnou školní docházku na Vaší škole?

Ano
Ne

---

7. otázka

V případě, že integrovaný žák se zrakovým postižením nedokončil povinnou školní docházku, bylo to z důvodu:

Vzhledem ke zhoršení zrakové vady nebylo možno pokračovat v integraci
Nízká podpora ze strany zřizovatele
Změna vzdělávací instituce z rodinných důvodů (změna bydliště)
Jiné

---

8. otázka

Informaci o možnosti integrovat zrakově postiženého žáka jste získali od?

Ministerstva mládeže a tělovýchovy ČR
Zřizovatele

Speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené
Rodič žáka
Jinde

---

9. otázka

Domníváte se, že množství a kvalita informací, které Vám poskytuje/poskytl zřizovatel ohledně integrace žáka se zrakovým postižením jsou (byly) dostačující?

Ano
Pouze částečně
Ne
Nevím

---

10. otázka

Administrativa spojená s integrací žáka se zrakovým postižením je:

Nedostatečná
Únosná
Nadměrná
Zatěžující

---

11. otázka

Dostali jste se do situace, kdy jste vytvořili podmínky pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, ale z důvodu nadměrné administrativy, jste žáka jako žáka se speciálními vzdělávacími potřebami raději nevykazovali?

Ano
Nevyskytl se důvod, nikdy
Nepamatuji si

---

12. otázka

Finanční podpora, kterou získáváte od zřizovatele dokáže pokrýt náklady (nákup pomůcek, úprava prostředí, odměna pedagogům...) spojené s integrací jednoho žáka se speciálními vzdělávacími potřebami?

Ano, dostatečně
Pouze částečně
Ne

---

13. otázka

Spolupráci se speciálně pedagogickým centrem pro zrakově postižené hodnotíte jako:

Nezbytnou pro úspěšnou integraci
Přínosnou pro úspěšnou integraci
Bezúčelnou a zbytečnou

---

14. otázka

Pro úspěšnou výuku je (byla) nezbytná přítomnost asistenta pedagoga?

Ano
Ne

---

15. otázka

Při zřízení funkce asistenta pedagoga se u Vás vyskytly nějaké problémy?

Ano
Ne

---

16. otázka

Pokud se problémy vyskytly, jaké? (Můžete zvolit více možností.)

Nedostatek financí ze strany zřizovatele na odměnu asistenta
Nedostatečný zájem ze strany zřizovatele
Speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené neposkytlo doporučení
Nedostatek kvalifikovaného personálu
Nedostatek prostoru ve třídě
Neochota pedagogů mít během výuky 2.osobu ve třídě
Nesouhlas ze strany rodičů
Jiné

---

17. otázka

Používá žák kompenzační pomůcky (Pichtův psací stroj, digitální zvětšovací lupa, televizní zvětšovací lupa, příložní lupa, prismatický monokulár...)

Ano
Ne
Nevím

---

18. otázka

Pokud jste odpověděli na předchozí otázku kladně, pomůcky jsou:

Majetkem základní školy
Majetkem žáka
Zapůjčené ze speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené
Zapůjčené od výrobce

---

19. otázka

Ze zkušeností, které jste získali během integrace, vyhověli byste opět v budoucnu žádosti rodičů a speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené a integrovali byste ve Vaší základní škole žáka se zrakovým postižením?

Ano
Ne

---

20. otázka

Pokud jste odpověděli na předchozí otázku "ne", byli byste ochotni uvést důvody proč?
Pokud ne, ponechte pole prázdné.

Jste-li hotovi s vyplňováním dotazníku, klepněte na tlačítko "Odeslat dotazník".

Dotazník k diplomové práci. Martina Ježková

Příloha 3: Činnost SPC pro ZP

Dle přílohy č.2 Vyhlášky č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních centra poskytující služby žákům se zrakovým postižením, jejich zákonným zástupcům, školám a školských zařízením vzdělávajícím tyto žáky plní následující standardní činnosti společně pro všechny centra:

1. Vyhledávání žáků se zdravotním postižením.
2. Komplexní diagnostika žáka (speciálně pedagogická a psychologická).

3. Tvorba plánu péče o žáka (strategie komplexní podpory žáka, pedagogicko psychologické vedení apod.).
4. Přímá práce se žákem (individuální a skupinová).
5. Včasná intervence.
6. Konzultace pro zákonné zástupce, pedagogické pracovníky, školy a školská zařízení.
7. Sociálně právní poradenství (sociální dávky, příspěvky apod.).
8. Krizová intervence.
9. Metodická činnost pro zákonné zástupce, pedagogy (podpora přetvorbě individuálního vzdělávacího plánu).
10. Kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením.
11. Zapůjčování odborné literatury.
12. Zapůjčování rehabilitačních a kompenzačních pomůcek podle potřeb žáků.
13. Ucelená rehabilitace pedagogicko-psychologickými prostředky.
14. Pomoc při integraci žáků se zdravotním postižením do mateřských, základních a středních škol, instruktáž a úprava prostředí.
15. Všestranná podpora optimálního psychomotorického a sociálního vývoje žáků se zdravotním postižením v duchu tzv. ucelené rehabilitace, využívání prostředků pedagogicko psychologických, léčebných, sociálních a pracovních), tj. zajištění komplexní péče zaměřené nejen na žáka s postižením, ale i na celou jeho rodinu.
16. Vedení dokumentace centra a příprava dokumentů pro správní řízení.
17. Koordinace činností s poradenskými pracovníky škol, s poradnami a středisky výchovné péče.
18. Zpracování návrhů k zařazení do režimu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
19. Zpracování návrhů individuálních vzdělávacích plánů.
20. Tvorba, návrhy a nabídka speciálních pomůcek podle individuálních potřeb žáka

(57).

Speciálně pedagogickému centru pro zrakově postižené ukládá vyhláška plnit i následující standardní činnosti speciální:

- a) výcvik specifických činností u zrakově postiženého žáka a nácvik používání kompenzačních pomůcek
  - b) smyslová výchova zrakově postiženého žáka
  - c) rozvoj zrakových funkcí, zraková stimulace
  - d) propedeutika čtení a psaní bodového písma
  - e) propedeutika čtení a psaní zvětšeného černotisku, grafomotorické cviky
  - f) metodická činnost a příprava ke čtení a psaní zvětšeného černotisku
  - g) tyflografika
  - h) nácvik podpisu
  - i) zraková hygiena
  - j) rozvoj matematických představ
  - k) rozvoj estetického vnímání zrakově postiženého žáka
  - l) nácvik orientace a samostatného pohybu zrakově postiženého žáka, nácvik sebeobsluhy
  - m) práce se speciálními pomůckami
  - n) informace o didaktických pomůčkách pro zrakově postižené žáka, zvukové a audiovizuální pomůcky
  - o) sociálně rehabilitační program
  - p) koordinace setkání zákonných zástupců a pedagogických pracovníků vzdělávajících zrakově postižené žáky
  - q) metodické vedení asistentů pedagogů, kteří pracují se zrakově postiženými žáky
- (57).**